Registered No. S. 109

رجسٽر نمبر ايس. ١٠٩

توحيد کي امانت سينون مين هي هماري
ممکن نهين مٽانا نام و نشان همارا

جلد [٢]

[عدد ٩ ۽ ١٠]

توحيد

TOHEED

Literary, Religious, Historical
Monthly Magazine

June & July 1925.

Editor: Moulvi Dinmohamed Wafaie

علمي - مذهبي - تاريخي تبليغي ۽ اصلاحي

ماهوار رسالہ

ذوالقعد و ذوالحج ١٣٤٣ھ

مطابق جون ۽ جولاء ١٩٢٥ع

مدير:- دين محمد وفائي

قيمت سالانو	في پرچو
٣-٠-٠	٠-٤-٠

الوحيد پريس ڪراچي ۾ ڇپيو

فهرست مضامين توحيد

نغمه بلبل	از سيد ساقي ٺٽوي	صفحه	١
آريه جي اعتراضن جا جواب	ايڊيٽر	"	٣
قرآن جا قسم	"	"	١٦
هڪ آريه جا متفرق سوال	"	"	١٩
پيغمبر اسلام ۽ ٽالسٽائي	مولوي چشتي صاحب	"	٢٢
گمنام خط جو جواب	از شيخ محمد عمر سنڌجوگي	"	٢٥
نداء حق	از علام قاضي سيد اسدالله شاه صاحب	"	٢٩
عيسائيت جي تبليغ		"	٣٢
قبول اسلام		"	٣٣
مختلف خبرون		"	٣٥
[illegible]ن [illegible]ال جو حج		"	٣٩

شڪريه معاونت

هن دفعه شڪارپوري احباب خصوصيت سان شڪريه جا حقدار آهن باوجود ڪيترين مخالفتن جي به هو توحيد جي امداد کي هڪ ضروري امر سمجهن ٿا - محترم مولانا عبدالڪريم صاحب چشتي ته گويا هڪ توحيدي آهي ازان سواء منشي غلام محمد صاحب شڪارپوري ۽ مسٽر ڪمال الدين صاحب شڪارپوري به نون خريدارن ڏيڻ سان امداد ڪئي آهي هڪ معزز دوست شڪارپوري جنهنجي نالي ظاهر ڪرڻ جي ضرورت ڪانه آهي، جنهن خريدارن جا نالا موڪلي وڏيڪ ١٦ خريدارن ڏيڻ جو انجام ڪيو آهي، انهي سلسله ۾ مولوي ابو النصر مولاداد صاحب ٠-٤-١٤ امداد طور موڪلي پنهنجي مذهبي فرض ادا ڪرڻ سان گڏ اسانجي حوصله افزائي ڪئي آهي - جزاهم الله تعالىٰ خيرالجزاء

وفائي مدير توحيد

فهرست مضامين توحيد

نغمہ بلبل	از سيد ساقي نقوي	صفحو	١
آريہ جي اعتراض جا جواب	ايڊيٽر	"	٣
قرآن جا تسر	"	"	١٦
ويد آرين جا متفرق سوال	"	"	١٩
پيغمبر اسلام ۽ ڏالستاني	مولوي چشتي صاحب	"	٢٢
گمنام خط جو جواب	از شيخ محمد عمر سنڌجوڳي	"	٢٥
نداء حق	از علام قاضي سيد اسدالله شاه صاحب	"	٢٩
عيسائيت جي تبليغ		"	٣٢
قبول اسلام		"	٣٣
مختلف خبرون		"	٣٥
هن سال جو حج		"	٣٩

شڪريہ معاونين

هن دفعہ شڪارپوري احباب خصوصيت سان شڪريہ جا حقدار آهن جو باوجود ڪيترن مشڪلات جي بہ تو توحيد جي امداد ڪرڻ هڪ ضروري امر سمجهن ٿا - محترم مولانا عبدالڪريم صاحب چشتي تہ گويا هڪ توحيدي آهي ازان سواءِ منشي غلام محمد صاحب شڪارپوري ۽ مسٽر ڪمال الدين صاحب شڪارپوري بہ نون خريدارن [illegible] امداد ڪئي آهي هڪ معزز دوست شڪارپوري جنهنجي نالي [illegible] ڪرڻ جي ضرورت ڪانہ آهي، جنهن خريدارن جا نالا [illegible] ڏيڪ ٦ ا خريدارن ڏيڻ جو انتظام ڪيو آهي انهي سلسلہ ۾ مولوي ابوالنصر مولاداد صاحب [illegible] امداد طور موڪلي پنهنجي مذهبي فرض ادا ڪرڻ سان گڏ اسلامتي حوصلہ افزائي ڪئي آهي - جزاهم الله تعالى خيرالجزاء

نائب مدير توحيد

نظم بلبل

منظوم سيد محمد زمان شاه صاحب لهتوي (ساقي)

قفس جو کول در گهتجي تو اي صياد دم منهنجو
گهٽيون اهل وطن کي آهي دل تي رنج و غم منهنجو

٢. مون کولي بال و پر پنهنجا ڪيو سعيو اڏامڻ جو
مگر همت ڪم نصيبيءَ کان قصا رو ڪيو قدم منهنجو

٣. حريص دانه تي دام بلا کان مان رهيس غافل
نه جاتم تاڪندي غفلت خوشيءَ جو ڏينهن ختم منهنجو

٤. انهي تڪليف تنهنجي کان وڌي تو شوق آزادي
ڪندو تو کي تبه آخر، هي ارمان و الم منهنجو

٥. نشين سايه ديوار دشمن دل نه هاڻي ٿي
جهان هر حرص تنهنجي ڪيو نشان آهي عدم منهنجو

٦. کِلي تو منهنجي قسمت تان عدو منهنجو عجب آهه
مٿن سان ناحق راحت خود قريبن ڪيو قلم منهنجو

٧. جتي هوئي جاء بلبل جي اتي زاغ و زغن ڏسجن
جهان هر رشک جنت هو ڪڏهه باغ ارم منهنجو

٨. پريشان دفتر شيراز باد فرقه بندي کان
حسد منهنجي ڪيو مونکان گل مقصود گم منهنجو

٩. سند ير نغمه سرائي ڪالهه هوئي جنهن قوم جي رهبر
انهي وٽ اڄ حقارت سان ٿو ڏسجي ڪارڪم منهنجو

١٠. جڏهن مرض عداوت ۾ اسيرو مبتلا دل ٿي
زمانه زيرباد آندو تڏهن بيت الحرم منهنجو

١١. نه طاقت آهي اعدا جي قضا جو قصور آهي
ٿيو هي تير منهنجي ڪان مان خود دشمن منهنجو

١٢. شڪايت اڄ هدايم هرجائي پنهنجي پست همت جي
ثنا خوان هو ڪڏهن سارو عرب منهنجو عجم منهنجو

١٣. سدا سايه فگن هو اهل عالم تي مگر دردا
نفاق باهمي کان سرنگون ٿيو اڄ علم منهنجو

١٤. ٿوي جي قم باذن الله نصيحت ڪن ٿو سمجهان
دم عيسائي جهان ۾ هو ڪڏهن آواز قم منهنجو

١. سواء سرڪ ڏي ساغر اي **ساقي** جو مدت کان
در خمخانه تي آهي سر تسليم خم منهنجو

بسم الله الرحمن الرحيم

نحمده تعاليٰ ۽ نصلي و نسلم علي رسوله الڪريم

توحيد

بابت ذوالقعده ۽ ذي الحج ١٣٤٣ھ

هڪ آريه جي اعتراضن جا جواب !

دنيا - روح - ماده - وغيره تي علمي بحث

ميرپور خاص گزيٽ ۾ ڪجهه وقت کان وٺي "سنڌ جي عالمن کان سوال" انهيءَ عنوان سان قريب ڏيڍ سؤ جي سوال ڇپجي پڌرا ٿيا آهن ۽ توحيد جي فيبروريءَ پرچي کان وٺي انهن سوالن جا جواب قسطيون قسطيون ٿي پڌرا ٿيا آهن جوابن جي ترتيب ۽ نوعيت اهڙي نموني تي رکيل آهي جو تحقيقي جواب کان سواءِ ان سان گڏ الزامي جواب به هليو اچي ٿو، فقط هن اميد تي ته ڏسون ته سنڌ جا آريه پنهنجي ڌرم جي بچاءَ ۾ ڪهڙا قدم کڻن ٿا، آخر گهڻي انتظار کان پوءِ تازو ميرپور خاص گزيٽ جي ١٣ جون واري پرچي ۾ توحيد جي مارچ وارن جوابن تي ڪجهه اعتراض ڪيا ويا آهن، انهيءَ اعتراض ڏسي اسانکي هن ڪري ڏاڍي مسرت پهتي آهي جو آرين جي ليڊرن ۽ علمي لياقت جو سارو راز کلي پيو آهي ۽ اسانکي يقين ٿيو آهي ته آرين ۾ علمي قابليت اصل ڪانه آهي فقط اهو ڪوڙ ٻڌ وڙهڻي ماڻهن کي ڀرمائڻ

۽ ڏاڍا چالاڪ آهن، پيا مذهب ته ڄڻ پوءِ پنهنجي ڌرم ۾ پنهنجي گهر جي به خبر ڪانه اٿن - ازان سواءِ جيڪي به اسان متن الزامي دليل سندن مذهب مان قائم ڪيا آهن انهن جي جواب کان ميرپوري آريه نه فقط ڏڪو ڪوٽيل آهي پر بالڪل گنگو بڻجي پيو آهي - سندس چوڻ آهي ته "قرآن، حديث مان جواب ملي" اسانجو چوڻ آهي ته سڀ ڪنهن ماڻهو ن سان سندس پڙهي يا عقل موافق ڳالهه ٻولهه ڪئي آهي ۽ جنهن صورت ۾ مان هڪ مسلمان جي حيثيت ۾ جواب لکي رهيو آهيان ته ڪيس ياد رکڻ گهرجي ته قرآن ۽ حديث جي برخلاف ڪجهه لکڻ جي جرئت نه ڪندس ۽ اسان مناسب ائين سمجهيو آهي ته عام فهم لاءِ جواب ائين ڏنا وڃن جيئن درج ٿي چڪا آهن ۽ انهن جي تائيد هندو ۽ آريه ڌرم سان ڪئي وڃي ته پڻ چڱي طرح غير مسلم ماڻهن جي به سمجهه ۽ فهم ۾ اچي وڃن، ائين نه آهي ته انهن معمولي هيات سوالن جا جواب قرآن يا حديث ۾ ڪونه آهن جيئن آريه جو عقل، اندي فتوي ڏئي رهيو آهي، قرآن پاڪ ۾ اڳيان پويان علوم موجود آهن مگر انصاف ۽ سمجهه جي ضرورت آهي، اکين ۽ بصيرت جي گهرج آهي، جي ماڻهو هڪ معمولي عبارت جي سمجهڻ ۾ وڃا ڳيتا کائن ۽ اوٻاسيون ڏين اهي عميق علمي مسئلن کي ڇا سمجهندا. حيرت ته وري هي به آهي جو هڪ طرف لکي ٿو ته قرآن حديث مان جواب ڪونه ڏنا ويا آهن وري توحيد جي جوابن تي تنقيد يا سمالوچنا ڪندي لکي ٿو ته "صفا ظاهر آهي ته اسلام، قرآن ۽ قراني الله ميان کي سائنس جي س جي به پوڄهه نه آهي" گويا هي سندس اقرار آهي ته توحيد وارا جواب قرآن مان ڏنا ويا آهن جنهن کان ٿورو اڳ ۾ انڪار به ڪري چڪو آهي، هي آهي آريه صاحب جي دماغي حالت ۽ ذهني ڪيفيت!

(١) چوي ٿو ته جيڪڏهن آتمائون ۽ جڳت ڪين مان پيدا ٿيون ته اهي مري به ڪين ٿي ويندا جي ائين آهي ته پوءِ جڳن ڪرمن جي

سزا جزا قيامت ۾ ڏوهن جي ڀيٽڻ جو سوال ئي نه رهندو، ڇو ته نه هوندي آتما ۽ نه هوندو حساب ڪتاب. سندس مطلب آهي ته جا شيءِ ڪين مان ٺهيل آهي اها وري به ڪين تي ويندي ۽ ڪين ٿيل شيءِ کي وري خدا نه وجود ۾ آڻي سگهندو ۽ نه اُن کان سوال جواب ڪري سگهندو، مگر هي اهو جهه ٿو روئي ويچار ڪري ها ته هٿس هي راز پڌرو ٿي پوي ها ته جنهن قادر مطلق ڪين مان ٺاهيو آهي ته اُهو وري فنا ڪري به دوباره قيامت لاءِ اُٿاري ۽ موجود ڪري سگهي ٿو، ائين ته ڪنهن به ڌرم يا منطق جو اصول ڪونه آهي ته جا نيست مان هست ٿي ته اها نيست ٿيڻ کان پوءِ وري اصل لهي نٿي سگهي، آريه ڌرم موجب دنيا جا چڪر يعني ڦرلي کان پوءِ دنيا ۽ ۽ دنيا کانپوءِ ڦرلي هميشه هلندو ايندو ۽ جا ڦرلي فنا يا نيست نه آهي؟ جي آهي ته پوءِ اُها وري دوباره ڪٿان هست ٿي ۽ اهو قاعدو ڪاڏي ويو جو لکي ٿو ته جي ڪين تي ويندا ته نه هوندي آتما ۽ نه هوندو حساب ڪتاب" جنهنجو مطلب آهي ته فنا ٿيل شي وري وجود ۾ نه ٿي اچي سگهي -

سوامي ديانند صاحب لکي ٿو ته ,, جيئن رات کان پوءِ ڏينهن ۽ ڏينهن کان پوءِ رات هلي اچي ٿي اهڙيطرح پيدائش کان پوءِ ڦرلي (فنا) ۽ فنا کان پوءِ پيدائش ازلي زماني کان اهو دور هليو اچي ٿو ،، (ستيارٿ پرڪاش صفحه ١٩٤ باب ٨).

سوامي صاحب ته فنا کي ازلي به مڃي ٿو پر ان کانپوءِ به پيدائش جو قائل آهي مگر هي ويچارو آريه ڪين ٿيڻ کانپوءِ مايوس ۽ نااميد ٿي ويهي رهي ٿو ته پوءِ ڪو به پيدا ڪونه ٿيندو نه ڪو حساب نه ڪو ڪتاب! واهه مهاراج واهه !!

ازان سواءِ ائين ڪٿي آهي ته موت کان پوءِ روح به فنا ٿي ويندو! افسوس ساري مضمون جي سمجهڻ ۾ مُنجهي پيو آهي !!

(٢) لکي ٿو ته پلا جي جڳت ڪين مان بڻيان ته ان کان اڳي

الله مياں جا جو مالڪ هو، ۽ ان کان اڳي نڪمو ۽ بيڪار ويٺو هو ڇا؟
ورتي پر اتائين ۽ جڳت جي ڪين ٺيڻ کانپوءِ نڪمو ۽ بيڪار رهندو ڇا؟

مهاراج توکي خبر نه آهي ته الله تعالي جون مختلف صفتون آهن جن مان وحدانيت ۽ علم ۽ خالقيت وغيره صفات وقت بوقت پنهنجون ظهور ڪنديون رهن ٿيون دنيا جڏهن ڪين هئي تڏهن الله تعالي جي وحدت واري صفت جو ظهور هو ۽ جيڪي ٿيو ۽ جيڪي ٿيندو ۽ جيڪي ٿي رهيو آهي اهو سڀ ڪجهه الله تعالي جي علم ازلي يا قديم ۾ موجود آهي جو ته الله تعالي زمانه ماضي، حال ۽ استقبال کان پاڪ آهي، جيڪي شيون اسانجي سامهون نيست يا ڪين آهن اهي ممڪن الوجود يا فاني هستيون سندس علم ازلي ۾ هيون ۽ انهيءَ علم جي موافق سندس ارادي واري صفت موجب هي دنيا نيست مان هست ٿي، هن مختصر مگر پرمعني عبارت کي اوهان غور ڪندؤ ته مهاشيه جو سارو اعتراض اُڏري ويندو. حاصل مطلب هي آهي ته الله تعاليٰ جون ڪي صفتون هڪ ٻئي جي مخالف به آهن جهڙين مارڻ - جيارڻ - يا پيدا ڪرڻ ۽ نه پيدا ڪرڻ. آرين جي ٻولي ۾ ان کي جنبو آهي اٿپتي ۽ پرلي. گويا خدا تعاليٰ دنيا جي نيست وقت پنهنجي فنا ڪرڻ واري صفت جو مالڪ هو ۽ دنيا جي هست وقت هو خالقيت واري صفت جو مالڪ آهي اهي صفات ازلي آهن مگر هنن جا مختلف وقتن تي ظهور ۽ دور ٿين ٿا تنهنڪري الله تعاليٰ پنهنجي صفتن ۾ ڪڏهن نڪمو ۽ بيڪار نه آهي، هي اهڙو مذهبي مسئلو آهي جنهن کان ڪو به سمجهدار انڪار ڪونه ڪري سگهندو باقي آريه ته مهاپرلي (وڏي فنا) وقت خدا کي بيڪار يا بلا فعل مڃين ٿا، اگرچه خدا لاءِ سمهڻ يا ننڊ ڪرڻ ناجائز آهي پر آريه ڌرم جي ڪتابن ۾ مها پرلي پرم راتري جيوو جي ته يعني خدا جي رات جنهن ۾ هو آرام ڪري ٿو منو صاحب فرمائي ٿو ديوتا مڻن جي هزار جي برابر برهما جو هڪ ڏينهن ٿيندو آهي ۽ ايڏي ئي رات هوندي آهي ۽ برهما پنهنجي ڏينهن ۾

پنھنجو ڪم ڪندو آھي ۽ رات جو سمھندو آھي جڏھن جاڳندو آھي تڏھن سنڪلپ ڪلپ روپ من کي دنيا جي ٺاھڻ واسطي حڪم ڪندو آھي (منو سمرتي باب پھريون منتر ١٢ - ١٤) .

آرين وٽ اگرچہ پرلي وقت سندن پرميشور نڪمو ٿيو پوي مگر اسلام ۾ دنيا جي فنا وقت خدائي صفات جو دنيا جي ڊاھڻ ۽ دوباره ٺاھڻ جي صورت ۾ ظھور ٿيندو جنھن کي ڪو بہ انسان تعطيل يا بيڪاري ڪو نہ چئي سگھي ٿو -

(٣) پنڙي شيءِ (مادو) ڪٿان آئي ، اھا ڪٿين مان آئي يا اصلي ھئي ، الله ميان جيو تہ " ٿي پؤ " تڏھن ٿي يا اصلي ھئي ؟

توحيد وارو جواب جيڪڏھين غور سان پڙھبو تہ پوءِ اھو اعتراض قائم رھي نہ سگھندو ، جنھن ۾ ڏيکاريل آھي تہ " الله تعالي قادر مطلق آھي دنيا کي نيست مان ھست ڪيائين يعني جڏھن ڪجھہ بہ نہ ھو ۽ اڪيلو الله تعالي پنھنجي صفات قديم سان ھو تڏھن پنھنجي قدرت مان ھن دنيا کي بڻايائين " جنھن مان ظاھر آھي تہ دنيا جو مادو بہ خدا جي مخلوق آھي جنھن پنھنجي ارادي سان صفت خالقيت جو جلوه ڏيکاريو ۽ ماده ۽ مخلوقات کي ظاھر ڪيو - باقي لفظ " ڪن " يا ٿي پؤ جو قرآن پاڪ ۾ موجودات لاءِ آيل آھي اھو فقط انسانن جي سمجھائڻ لاءِ آھي يعني تہ الله ڪنھن بہ شيءِ کي تمام جلدي کان جلدي حالت ۾ پيدا ڪري سگھي ٿو ھي مطلب اصل ڪونہ آھي تہ الله تعالي ان لفظ جوڻ ڏانھن ڪو محتاج آھي جئين ڪي جاھل سمجھي اجايو اعتراض ڪندا آھن -

(٤) لکي ٿو تہ سائنس اھو ثابت ڪيو آھي تہ مادو اصلي ڪ آدرش نہ ڏسڻ ۾ ايندڙ ڪئس ھئي جنھن مان باقي غبار بڻيو ڏيري ڏير ان پرندڙ گئس جي شڪل ورتي . ھي ڏرتي - جنھن ۽ سج جي جو ڏاري پيا گھمندڙ گرھہ ڪنھن وقت سج وانگيان پرندڙ گئس جا گولا ھوا -

موجوده سائنس جي اٽڪل بازن ائين جيو آھي يا ويد مقدس ؟

ستيارٿ پرڪاش ۾ ائين چوي ٿو جيڪڏهن هن آريه جو ايمان فقط سائنس تي آهي ته پوءِ ويدڪ ڌرم جا ڪيترا مسئلا اهڙا ۾ آهن جي موجوده سائنس جي مخالف آهن، جيئن هن مهاشيه جو چوڻ آهي ته موجوده سائنس موجب سج هڪ پرندڙ گئس جو گولو آهي يعني ته هن آتشين گولي ۾ ڪو به جاندار رهي نٿو سگهي جيئن ڌرتي جي ٺريل گولي پرحيوان رهن ٿا. مگر سوامي ديانند صاحب ستيارٿ پرڪاش ۾ سائنس جي انهي قاعدي جي برخلاف وڃي پنهنجي عقلمندي جو هن طرح ثبوت ڏنو آهي فرمائي ٿو "

سوال - سج - چنڊ - چنڊ - تارا ڪهڙي شي آهن ۽ انهن ۾ انسان وغيره جي آبادي آهي يا نه؟

جواب - اهي سڀ ڪره آهن ۽ انهن ۾ انسان ۽ ٻيا رهن ٿا - اڳتي لي لکي ٿو ته جڏهن هه سج چنڊ ۽ تارا به زمين وانگر آهن تڏهن انهن ۾ اهڙي ريت هجڻ ۾ ڪهڙو شڪ آهي (ستيارٿ پرڪاش باب ٨ صفحه ٣٠٣).

هڏ ته توکي هڪڙي ٻئي ڳالهه ٻڌايان ته موجوده سائنس آسمان جي وجود جي منڪر آهي خود هن گذريل عبارت ۾ به تو ائين ڏيکارڻ جي ڪوشش ڪئي آهي ته پرندڙ گئس مان مختلف گولا ٺهي ٻيا ڌرتي وغيره، پر آسمان جو ذڪر ڪو نه آيل آهي، مگر مان توکي ٻڌايان ٿو ته جنهن شئي کي تون ماده ڪوٺي ۽ ان مان گهر ويني گولا بڻائي رهيو آهين، ان بابت سوامي ديانند جو خيال به مطالعه ڪندو وڃ - فرمائي ٿو

"حقيقت ۾ آسمان جي پيدائش نه آهي (بلڪ هو قديم آهي) جو ته آسمان ڪالسواءِ پرڪرتي ۽ پرمانو وري ڪٿي رهي سگهن ٿا - (ستيارٿ پرڪاش باب ٨ صفحه ٢٩٠)"

هت ته سوامي صاحب هٺي سائنس جو ڍينگهوئي ڏيري

ڪري وڏو ، ايتريقدر فرمائي ڇڏيو تہ مادہ آسمان ڪانسواءِ رهي نٿو سگهي . جيڪڏهن مادو آرين جي خيال موجب غير مخلوق ۽ ازلي ڄاڻبو تہ آسمان سندس پڙ ڏاڏو ازلي ڄاڻبو ! هوڏانهن موجودہ سائينس آسمان جي وجود ئي نٿي لنگهي ، پڙهايو تہ سوامي صاحب جنهنکي ويد جي علومن جو وڏو ماهر ۽ وڏوان سمجهيو وڃي ٿو ان کي بہ سائينس جي ”س“ جي بہ پروڙ ڪانہ آهي ، ”ڪهڙو بہ ڪون ڏرم پيي“

مادہ جي متعلق توحيد ۾ ڏيکاريل هو تہ هو هڪ ننڍڙي شيءِ هئي جا پوءِ منجمد ٿي پئي ۽ ان مان دنيا جو سلسلو شروع ٿيو ، توحيد ۾ ائين بہ ڏيکاريل هو تہ فلاسفرن ۽ حڪيمن جا جيترا هن باہت قول آهن اُهي بہ قريب قريب اسلام جي انهيءَ عقيدي جي تصديق ڪن ٿا ” غور ڪجي تہ موجودہ سائينس هڪ لطيف سيال يعني ونڊر گيس کي اصل مادہ جو جڙ ٿي رهي آهي جو اسانجي قول جي بالڪل برخلاف نہ آهي اهڙيطرح سوامي دياند صاحب بہ فرمائي ٿو تہ ”جڏهن دنيا جي پيدا ڪرڻ جو وقت ايندو آهي تڏهن پرميشور نهايت لطيف جزن يا وجودن کي ڪٺو ڪندو آهي (ستيارٿ پرڪاش صفحہ ۲۹۳ باب ۸) پرميشور انهن جزن کي هٿن سان ڪٺو ڪندو آهي يا پيرن سان ان جو جواب آريہ ڏيندا! مگر سواميجي ڪلام مان هيءَ تہ صاف ثابت آهي تہ مادہ نهايت لطيف شيءِ آهي جنهن مان اسانجي ڳالهہ جي تائيد ٿي رهي آهي-

توحيد ۾ انهي جواب ۾ هي بہ ڏيکاريو ويو هو ”سوامي ديانند لکي ٿو ”هن مخلوقات کان پهريان فقط هڪ پرميشر هو ٻئي ڪا شيءِ ڪانہ هئي (پوٿڪا اردو صفحہ ۵۳) سواميجي انهي قول مان آرين جو هڪ عقيدو باطل ٿي ويو جو چوندا آهن تہ روح (آتما) مادہ پرا ڪرتي) قديم آهي “ مگر افسوس جو هي مهاراج انهي اعتراض جي جواب کان گنگو ٻوڙو رهجي ويو آهي-

(۴) ڊنو پہ ڪري هڪ اعتراض جو جواب ڏئي ٿو تہ ” ايشور سروشڪتي مان (قادر مطلق) آهي مگر هو ڪين مان اتپتي (مخلوق)

نٿو ڪري سگهي، ۽ نه عقل ۽ سائنس اها ڳالهه مڃي ٿو.
ڏوڙهيئي اهڙي عقل تي جو الله تعاليٰ کي قادر مطلق ته مڃي مگر وري هن کي نيست يا ڪين مان هست ڪرڻ جي قدرت نه ٿو سمجهي، عقل ته هيئن چوي ٿو ته جيڪڏهن خدا روحن ۽ مادي جو خالق نه آهي ته پوءِ هنن جو مالڪ به نه آهي، جڏهن هو مالڪ نه ٿيو ته پوءِ جيڪا مخلوقات جي مٿان حڪومت ڪري ٿو ته اها سندس ظلم چئبي جو ته حڪومت ڪرڻ جو لائق فقط حقيقي مالڪ آهي نه ٻيو ڪو. اهو ئي ماري، جيارئي، اهو ئي جزا سزا ڏئي سگهي ٿو ٻئي ڪنهن کي ڪو اختيار ڪونه آهي. جيڪڏهن اهڙي ڀيڪار پرميشور کي سمورا روح گڏجي چون ته مها راج! اسان پنهنجي حالت ۾ چڱا آهيون اسانکي وجود ۾ اچڻ جي ضرورت ڪانه آهي، اسانکي ظالمانه طرح انهي آواڳون چڪر ۾ وجهي مفت خراب نه ڪر، اسان انهي چڪر ۾ جاکي جي ڏگي وانگر پيا ڦرون تنهنڪري اسانکي پنهنجي انهن زبردستن واري حڪومت کان معافي ڏي جنهن اسان جي ستيا ناس ڪري ڇڏي آهي. جو ته اسان ئي تنهنجي ڪارخانه هلائڻ لاءِ مجبور آهيون ته ڪڏهن گڏه پڻجون ته ڪڏهن گهوڙا، اسانکي گڏه پڻجڻو نه آهي مها راج! معاف ڪر!! اسانجي خيال ۾ روحن جي اهڙي گهر جو آريه صاحب ويد ۽ ودبا موجب ڪو جواب ڪونه ڏئي سگهندا، ڏين به ڪهڙو جڏهن ايشور سندن نه آهي خالق ته پوءِ ڪيئن ڪنهن تي مالڪيت جي دعوي رکي حڪومت ڪري جو نه ڪو حق ڪونه آهي.

ڪي آريه ظاهري انساني مالڪيت ۽ خدا جي مالڪيت کي هڪ جهڙو ڪري سمجهندا آهن مگر اها غلط سمجهه آهي جو ته انسان حقيقت ۾ ڪنهن شئي جو مالڪ نه آهي بلڪ ظاهر ۾ ڪجهه وقت لاءِ مالڪ آهي مگر جڏهن حقيقي مالڪ گهري ته اها اسانکان جدا ڪري سگهي ٿو. انسان جي ملڪيت جو پتو هن شعر مان پئجي سگهي ٿو.

ڏر حقيقت مالڪ هر شيءِ خدا است - اين امانت چند روزي نزد ماست

قادر مطلق جي بحث سوامي ديانند جيڪي گهوڙا ڊنيا آهن جيڪڏهن آريہ صاحب ان بحث کي ڇيڙيندو تہ اسان ٻوءِ بہ حاضر آهيون ۔

(۵) چوي ٿو تہ پرماتما (خدا) آتما (روح) ۽ مادو (ازلي) آهن ۽ هميشہ ٿا ٿين رهندا "

سوامي ديانند صاحب بہ ستيارٿ پرڪاش ۾ روح - مادہ - خدا کي هڪ جهڙو ازلي مڃيو آهي (صفحہ ۲۸۳) مگر ٻوءِ وري انهن ٽن جي بجاءِ ڇهن کي ازلي لکيو اٿس - روح - مادہ - خدا آڪاش (آسمان) زمانہ - (صفحہ ۲۷۵) آڪاش جي ازلي يا اننت ڪال مڃڻ تي دليل ڏنو اٿس تہ آڪاش کان سواءِ پرڪرتي ۽ پرمانو ڪٿي رهي سگهندا "- هن مان ثابت آهي تہ روح ۽ مادہ مخلوق آهن جو تہ هو آڪاش جي ٽيڪ تي ئي بيهي سگهن ٿا ۽ شيءِ ڏاري جي سهاري پاليڪ تي بيهي ٿي اها ازلي يا اننت ڪال نٿي ٿي سگهي جو تہ سوامي درشنانند ڪتاب وشيشڪ درشن جي صفحہ ۱۱۶ ۾ لکيو آهي تہ " جا شيءِ پنهنجي هستي واسطي ڪنهن ڪات يا ڪارڻ جي محتاج هجي اها ممڪن الوجود آهي يعني فاني يا ناپائدار آهي گويا روح ماد و خود آريہ ڌرم جي قولن موجب ناپائدار ثابت ٿيو، ازانسواءِ سوامي ديانند رگويد آدي ڀوميڪا اردو صفحہ ۷۶ ۾ آسمان کي مخلوق مڃيو آهي سنڌس عبارت هي آهي " خدا جي قدرت آڪاش صورت مان آسمان پيدا ٿيو "

مهاراج ڪٿين ٿو پائين آريہ ڌرم جو ڪو پتو ائين جاتو پولي ۽ تون جاتو پولين - من چہ ميگويم و دنبورہ من چہ ميگويد "

(۶) لکي ٿو تہ قرآن ۾ لکيل آهي تہ جبل لڪربون ڌرتي جهلڻ لاءِ ميخون آهن " اها گهجهارت نہ آهي؟ اهو جهڙ آريہ! ان آيت ۾ ڪا گهجهارت ڪانہ آهي، الله تعاليٰ انسان تي پنهنجون نعمتون بيان ڪندي فرمائي ٿو تہ اسان زمين کي فرش ۽ جبلن کي ميخون نہ

ٻڌايو ڇا ؟ جنهنجو مطلب آهي تہ انسان جي آرام سان رهڻ لاءِ زمين کي
فرش بڻايو ويو آهي جو تہ جيڪڏهن هوا وانگر هلڪڙي يا پاڻي وانگر
نرم هجي ها، ڪي باهہ وانگر گرم هجي تہ انسان ان تي ڪڏهن
بہ گذاري نہ سگهن ها، اها خدا جي هڪ عظيم الشان نعمت انسان
جي لاءِ آهي، زمين ۾ گراڻ يا ڀار پيدا ڪرڻ
لاءِ مٿس جبل رکيا ويا تہ هو جبلن جي ڀار ڪري پنهنجي ڌوري
اندازتي چڪر ڪاٽيندي رهي ۽ اهڙيطرح حرڪت ڪري جنهن
مٿس رهندڙن کي لغزش نہ ٿيجي، جنهن ڪنهن پيڙي جي ڌوري
رفتار قائم رکڻ لاءِ منجهس وزن دار شيون وجهي ان جي رفتار
کي پورو قائم رکيو ويندو آهي، جيڪڏهن زمين کي
هڪ ساڪن ڄاڻجي جيئن ڪن حڪيمن جو قول تہ بہ آيت جو مطلب
وصاف آهي ڪا گهڻ ارت ۽ تڪليف ڪانہ آهي، مگر هن متعصب
آريہ کي هجي سمجهہ تہ سمجهي -

(٧) جوئي ٿو تہ پرماتما پنهنجي گيان ويد دواران ڄاڻايو آهي تہ
جڳت مڙهوئي چار ارب ٣٢ ڪروڙ ورهيہ ٽڪيو رهندو -
اسان مهاراج صاحب کي پورا پنج روپيا انعام ڏينداسون جيڪڏهن ويد
مان ڪو اهڙو منتر پيش ڪري جنهن ۾ صاف طرح سندس مٿي
دعوي بابت انگ ڄاڻايل هجن، اٽڪل بازي ۽ ڇڪ تاڻ ڪري
معني مروٽي سروٽي مطلب پيدائڻ ڪار ۾ نہ آهي صاف سڌي عبارت
جي ضرورت آهي ڏسون تہ مهاراج ڇا ٿو ان بابت ٻولي !

(٨) جوئي ٿو تہ اسلام جو وشواس آهي تہ آتما مٿي کان پوءِ
جڳت جي ڀاڃاڻي تائين بند رهندي ۽ ڪڏهن ڌرم ۽ اڌرم جي ڀيٽا
ڏيندي اگهہ مهاراج کي گهربو هو تہ اسلام جي انهي عقيدي يا وشواس تي
ڪنهن اسلامي ڪتاب مان ڪو دليل آڻي ها باقي جيڪڏهن اٽڪل
بازي تي زٽ هڻندو ۽ پنهنجي دل خوش ڪندو ويندو تہ ان مان

اسلام تي ڪو به حرف اچي ڪو نه سگهي ته مرگوئي سندس جهالت پڌري ٿي ٿي.

(٩) اعتراض ڪري ٿو ته قيامت ۾ ته رڳو حساب ڪتاب ٿيندو پوءِ اتي نيڪ ڪمن جو وجهه ڪٿي ملندو جو بهشت وڃجي! رڌ اڳيان رباب وڃائيندي ور هه ٿيا، مهاشير! توکي توحيد جي معرفت سمجهايو ويو آهي ته هي دنيا آخرة جي کيتي آهي جيڪي پوکبو سو لڻبو، قيامت ۾ هن دنيا جي عملن جوئي حساب ٿيندو ۽ انهن جي عوض ۾ بهشت يا دوزخ جي سزا ملندي. اهڙي ڳالهه سولي جي سمجهڻ ۾ مهاراج جو منجهي پوڻ بالڪل حيرت انگيز آهي ۽ سندس بي سمجهي لاءِ اها مٿي عبارت هڪ زبردست ثبوت آهي،

(١٠) بهشت ۾ يا دوزخ ۾ هميشه رهڻ وارن ڳالهه تي اعتراض ڪندي لکيئو ته جڳا يا ڀڄڙا ڪم محدود آهن تنهنڪري محدود ڪمن تي هميشه لاءِ سرڳ ۽ نرڳ ۾ موڪلڻ الله ميان جي انصاف تي داغ نه آهي؟

انهيءَ اعتراض جي جواب جو هڪ حصو اسان توحيد جي نمبر ٥ جلد ٢ ۾ ڏئي چڪا آهيون جنهنجي بعينه هي عبارت آهي ته الله تعالىٰ غفور رحيم آهي ٿورن عملن تي بي انتها انعام ڏيندو جو ته سهڪو ڏاتار پنهنجي طاقت ۽ همت آهر ڏات ڏيندو آهي، تنهنڪري الله تعالىٰ جيڪڏهن پنهنجي بي انتهي رحمت مان هميشه جي سک يا نجات وارو عيش انسان کي عطا ڪيو ته ان ۾ ڪهڙي بي انصافي آهي - واڻيا وڪال هميشه پنهنجي سمجهه تي قياس ڪندا آهن - مهراج کيءَ يقين ڪرڻ گهرجي ته الله تعالىٰ نعوذ بالله ڪو واڻيو وڪال ڪو نه آهي جو دائمي مڪتي ڏيڻ سان ڪو سندس ڏنڏي کي لوڏو اچي ويندو يا سندس رحمت وارو خزانو کٽي پوندو - آرين جي گرو سوامي ديانند سا ڳوئي خيال ظاهر ڪيو آهي جيئن ستيارٿ پرڪاش جي باب ٩ ۾ لکي ٿو ته ”هر روز مٺو کائڻ طبيعت

تي گهرو ٿي پوندو آهي - هميشه جو ڇوٽڪاري وارڻ جو رستو ايشور جو ڏيوالو نڪري ويندو ۽ جو تہ پوءِ هو روح ڪڏهن آئيندو ۽ خدا جي ذات ۾ ملي وڃڻ سمنڊ ۾ ڦڙي مرڻ جي پڇاءِ آهي "

هي آهن ٻي علمي ۽ ٻي سمجهي جا ڪل جهڙا دليل جن تي آرين کي ڏاڍو فخر آهي - اسان جو چوڻ آهي تہ جڏهن انسان هر گناهہ ۽ سڀني پاپن جي ميراڻ کان پاڪ ٿي پاڪل خدا جي محبت ۾ فدا ٿي وڃي تہ پنهنجي مالڪ جي ديدار ۾ مگهن رهي ٿو ۽ اُنو پلند درجو منکي الله تعالى جي طرفان مهرباني طرح ڏنو وڃي ٿو تہ پوءِ انهي عظيم الشان عزت واري درجو تان هن کي لهي ۽ موٽي اچڻ جو ڪهڙو سبب آهي ؟ بهشت وارو سکہ ڪنهن گهڙ جو نالو نہ آهي جنهنجي ڪاڻ کان انسان گهبرائجي پوي . جڏهن ديانند صاحب پنهنجي نديڙي سمجهہ موجب سمجهيو هو ، اهڙي طرح اسلام جو قادر مطلق (پلسرو شڪتيمان) آهي جو آرين جي ايشور وانگي ڏيوالي ڪيڻ وغيره کان پاڪل برتر ۽ بلند تر آهي - سوامي وچارو هوائڻ پڙهيو پوءِ پنهنجي پڌي موجب ويو آهي لاچارو لاهيندو " فڪر هر ڪس بقد رهمت اوست "

آريہ ڌرم ۾ مڪتي يا نجات جو جيڪو زمانو بيان ڪيو وڃي ٿو اُهو نہ فقط حيرت ۾ وجهندڙ آهي پر انسان جي تہ وهم ۽ گمان ۾ ئي نٿو اچي سگهي ! سوامي ديانند صاحب فرمائي ٿو تہ مڪتي جو زمانو جيتري دنيا جي مدت يا عمر آهي اُنجي ڇٽيهہ هزار ڀيرا فنا ۽ پيدائش جي برابر آهي . ايتري عرصي تائين روحن جو ڇٽل رهڻ تمام گهٽ ڳالهہ آهي جا ؟ (ستيارٿ پرڪاش) هاڻي هي مهاشيہ ڪٿي حساب لڳائي تہ سندن گرو جي حساب موجب روح جي مڪتي يا نجات جو ڪيترو زمانو ٿئي ٿو -

آريہ ڌرم موجب هن دنيا جي عمر ٤ ارب ۽ ٣٢ ڪروڙ سال آهي ۽ ايترو ئي زمانو فنا يا پرلئي جو آهي . گويا دنيا جي فنا ۽ بقا جو دور ٨ ارب ٦٤ ڪروڙ سال آهي هاڻي ٣٦ ادڙن دورن جو

عرصو هيٺين رهڻ ٿيندو ٣١١٠٤٠٠،٠٠،٠٠،٠٠،٠٠٠
پڄاڻي ته ڇا ٿي اهڙا ورهيه جو ويچارو ننڍڙو روح مڪتي حاصل
ڪندو ته سواميءَ جي خيال موجب مڪتيءَ بيزار نه ٿيندو ڇا؟ ۽
ايڏي سک جو بار ڪٿي سگهندو؟ جي ڪٿي سگهندو ته پوءِ دائمي مڪتي
يا هميشه واري ڇوٽڪاري ۾ ڪهڙي مشڪل آهي جنهن ڪان آريه ڪنبي
۽ ڏڪي رهيا آهن -

مهاشيه جو چوڻ آهي ته هزارن ورهين تائين روح جو هڪ هنڌ
قيد رهڻ ڏاڍو مشڪل آهي مگر اسان ته ڪائونس پڇون ٿا ته آريه ڌرم
موجب هڪ هزار چترپگي دنيا جي فنا واري وقت ۾ روح ويچارو
ڪٿي قيد رهندو ۽ اهو قيد هن لاءِ نسورو دوزخ نه ٿيندو؟ هزار چترپگي
جو زمانو آريه ڌرم موجب آهي ٤ ارب ٣٢ ڪروڙ (ڏسو ستيارٿ
جو حاشيه صفحه ٩٨٩) يا وري هڪڙو روح چار ارب ٣٢ ڪروڙ
دنيا جي بقاءَ وارو زمانو پڻ ڪاريون ڪندو ۽ مختلف جنمن يعني ڪتن
ٻلين - جيتن، نانگن، وڇن ۾ وتي ايذاءَ پسندو ته اهو ڏکيو عرصو عذاب
ڪرڻ آرين جي ايشور جي انصاف تي داغ نه آهي ڇا؟

(١١) دنيا جي پيدائش جي سبب تي اعتراض ڪندي لکي
ٿو ته الله تعاليٰ کي ڪهڙي ضرورت هئي بندگي ڪرائڻ جي؟ موڳي
مهاراج! اسان توحيد ۾ صاف چاڻايو ٿو ته الله تعاليٰ کي اسانجي
بندگي جي اصلا ڪاڻ ڪانه آهي مگر انسان لاءِ هي ضروري آهي ته الله
تعاليٰ کي سڃاڻي ۽ سندس فرمانبرداري ڪري ۽ نيڪ عمل ڌاري
جنهنجي معني آهي بندگي جيئن ته خود مهاشيه انهيءَ مضمون ۾ اڳتي
هاڻي قبول ڪيو آهي ته "مومنو هي دنيا ڪرم کيتر آهي جنهن ۾ آتما
ڪرم ڪرڻ آئي ۽ نه راند روند ڪري اجايو وقت وڃائڻ آئي آهي -
پس اسان جو به اهو مطلب آهي، مگر هي جاهل هئي جي ڳالهه سمجهي
جو ٿو! سوامي ديانند صاحب جي ڏاڍي واکاڻ ڪندا آهن ته وڏو ودوان
هو مگر دنيا جو پيدا ٿي ان جي جواب ۾ منجهي پيئي رهيو آهي - سندس

لفظ هي آهن (سوال) دنيا کي بڻائي سي پرميشور کي کيا غرض ہي - جواب - نہ بنانے ميں کيا غرض ہي " - گويا ويدڪ ڌرم دنيا جي پيدائش واري سبب کان بلڪل گنگو آهي ۽ هن جي خيال ۾ خدا مجبور هو تہ ضرور دنيا بڻائي . جي نٿو بڻائي تہ ڪم نٿو لهي ڏسو تحقيق لاءِ ستيارٿ پرڪاش صفحہ ١٨٢ -

(١٢) ڪي ٿو تہ ويچار وارن لوڪ تہ ائين چون ٿا تہ ايشور دنيا کي هميشہ لاءِ پرلي کان پوءِ بڻائي ٿو تہ اڳين ڪرمن جو ڦل آتما ڀوڳي - مگر اسانجو چوڻ آهي تہ سڀ کان اڳ ۾ دنيا آهي يا پرلي ؟ جي پرلي آهي تہ سوامي دنيا ستيارٿ پرڪاش ۾ لکي ٿو تہ پرلي ۾ تہ جيو اهڙي طرح بيڪار ۽ نڪما پيا هوندا جئن ڪو گهري ننڊ ۾ پيو هوندو آهي (صفحہ ١٨٢) انهي نڪمي واري حالت ۾ هنن ڪهڙو گناهہ ڪيو جو ڪين سزا لوڙا ئڻ لاءِ جنم ڏنو ويو ۽ دنيا پيدا ڪئي وئي - پر جيڪڏهن اڳ ۾ دنيا آهي نہ پرلي، تہ پوءِ آريہ ڌرم موجب پيدائش جي جا علت ۽ سبب آهي اهو فوت ٿي وڃي ٿو يعني تہ دنيا هن لاءِ ٿي تہ پرلي کان پهريان جي گناهہ انسان ڪيا آهن انهن جي هن کي سزا ڏني وڃي هو ڏهن انهي مقرر ڪيل صورت ۾ اول ۾ نہ پرلي هئي ۽ نہ ان کان پهريان پيدائش . بلڪ سڀ کان پهريان پيدائش فرض ڪئي وئي آهي . بهرحال آرين وٽ دنيا جي پيدائش جو مسئلہ دور ۽ تسلسل تي ٻڌل آهي يعني پيدائش کان اڳ ۾ فنا ۽ فنا کان اڳ ۾ پيدائش جنهنجي ڪا انتها ۽ ابتدا ڪا نہ آهي ۽ علم منطق جو قانون آهي تہ جو دليل اهڙي قسم جو هوندو آهي جنهنجي بناءَ دور ۽ تسلسل تي ٻڌل هوندي آهي تہ اهو باطل آهي تنهنڪري دنيا جو پيدا ٿي ۽ ڪئن پيدا ٿي اهو مسئلہ آرين وٽ لاينحل ۽ بالڪل مشڪل آهي. سوامي ديانند صاحب دنيا جي آغاز بابت هئن چوي ٿو - سوال ، کبھي دنيا کا آغاز ہوا يا نہيں . جواب نہيں . اسان آريہ ڌرم بابت مهاشيہ جا لفظ ٿا سوڻايون تہ " جنهن ڏين کي جگت سان لاڳاپو

وڪندڙ ڳالهين جي بوجهه نه آهي سو هرگز آسماني دين نه آهي .
(ميرپور خاص گزيٽ ١٣ جون ١٩١٥ع)

(١٣) توحيد جي هڪ اعتراض جي جواب ۾ لکي ٿو ته " آريه ۽ سوامي ديانند مڃين ٿا ته ايشور پنهنجي ٻگهر مان دنيا کي بڻايو سو ڪوبه ويچاروان ماڻهو ڪو نه مڃيندو .

تو جهڙو بي علم نه مڃي ته بي ڳالهه مگر اسان توکي آريه ڌرم جي مڃيل ۽ سچي ڪتاب جي حوالي سان "توحيد" ۾ اهــا ڳالهه ڏيکاري آهي - توحيد جي عبارت هي آهي " هندو ڌرم جو ان مسئلي بابت رايو پڙهو " يقينا برهم يا ايشور پهريان اڪيلو هو ، هن ڏٺو ته مان اگرچه عظيم ۽ پوڄا جي لائق آهيان مگر وري به اڪيلو آهيان تنهنڪري مان پنهنجي مقابلي ۾ ٻيو ديو بڻائيندس . ان ڪان پوءِ تپ (رياضت يا محنت) ڪيائين تڪليفون سٺائين ۽ گهڻي محنت ڪان پوءِ ايشور جي مٿي تي ٻگهر آيو ، جنهنڪري ڏاڍي خوشي ٿيس ، وري گهڻي وڏيڪ محنت ڪيائين پوءِ وارروار جي ٻاڙ مان ٻگهر وهڻ لڳس ، جيائين ته هاڻي انهيءَ مان دنيا پيدا ڪندس (جنهين ترپوءِ انهيءَ ٻگر جي لاٽن مان دنيا پيدا ڪيائين . (گوپت برهمن پالڪ صف ١) اهو ڪتاب معمولي ڪتاب نه آهي ، آرين جي اڳوڻن بزرگن جو الهامي طرح لکيل آهي ۽ سوامي ديانند ان کي معتبر سمجهيو آهي ۽ سندس ترجمه آريه سماج جي وڏي ليڊر پنڊت سانو ڪيه مهراج ڪيو آهي الخ "

انهيءَ حوالي کي هن ريت ڏاري جڏهن ته اهو ڪوڙ آهي سو سندس لا چارِي ظاهر ڪري ٿو ، تمام بهتر ٿيندو ته اهو ڪتاب گهرائي پڙهي ۽ ڏسي ۽ ان ڪان پوءِ پنهنجي سماج جي ممبرن ڪان رايو وٺي ۽ سوامي جي ڏنل تصديق کي رد ڪري پوءِ ان کي ڪوڙو جوي ، باقي فقط زباني طرح ڪوڙ جٽي جمڊ جڏ اٿڻ سان ڪجهه نه ورندو -

قرآن پاڪ جا قسم !

ميرپور گزيٽ واري آريه جي اعتراض ۽ اوندن سوالن جي "توحيد" هميشه پوري همت سان خدمت ڪندي اچي ٿي ، الحمد الله جو جواب الجواب جي ذريعي اهو جهڙو آريه کي نه طاقت آهي ۽ نه وري انهن الزامي جوابن جي صفائي پيش ڪري سگهي ٿو جيڪي جوابن ۾ اسلامي طرفان آريه ڌرم تي سندن ڪتابن جي حوالن سان ڪيا ويندا آهن ، سندس اعتراض بابت مان اسانکي صاف معلوم پيو ٿئي ته آريه ڌرم جو خانه خراب ٿيل آهي ۽ انهي ۾ ڪابه امڙي خوبي ڪانه آهي جا پيش ڪري سگهي ، فقط اهو جهڙن کي پرغلائڻ لاءِ چند پراڻا اعتراض آهن جو وري پنهنجي جهالت کي ترپڙ تي رکي دنيا کي ڏيکارڻ لاءِ پيش ڪري رهيا آهن ، قرآن پاڪ ۾ قسم آهن جا ؟ اهو هڪ پراڻو اعتراض آهي جنهنجو بار بار مسلمانن جي طرفان جواب پيش ٿي چڪو آهي ، گذريل سال ۾ ساگي ذي جون مهيني واري توحيد جي پرچه ۾ انجو دندان شڪن جواب پيش ڪيل آهن جو يقينا مهاشيه ميرپوري جي نظر مان گذريو هوندو ، جنهنجي جواب کان اج تائين آرين جي زبان خشڪ ۽ حلق گهٽيل آهي . مگر هن چالباز آريه جي چالاڪي ته ڏسو جو فقط چند بي سمجهه هندن کي پرغلائڻ لاءِ ميرپور گزيٽ جي تازي پرچه ۾ قرآن شريف جي قسمن جي پنهنجي جهالت موجب فهرست پيش ڪري وري سنڌ جي علمائن کي استدعا ڪئي اٿس " اميد ته علماء سڳورا الله ميان جي ميٺين قسمن تي روشني وجهندا " .

اسان سڀ کان پهريان عربي لغت موجب قسم جي حقيقت تي روشني وجهي ان کان پوءِ مهاشيه جيڪي آيتون پيش ڪيون آهن انهن جي تشريح ڪريون ٿا .

جاڻڻ گهرجي ته عربن ۾ رواج هو ته ڪنهن

واقعي جي صحيح هجڻ تي هو شاهدي يا ساکي پيش ڪندا هوا تانجو واقعي جي سچي هجڻ تي پيو تہ جڏ پو بہ بي جان شين کي بہ پنهنجي زبان ۾ شاهدي طور ڪم آڻڻ لڳا - جيڪڏهن غور ڪيو ويندو تہ معلوم ٿيندو تہ خود اسان جي ٻولي ۾ بہ اهڙا مثال ليندا جئن تہ چيو ويندو آهي تہ " فلاڻي جي چڱائي تي تہ وڻ ٽڻ بہ شاهد آهن" يا هن ڳالهہ تي در و ديوار شاهد آهن .

هڪ عرب شاعر چوي ٿو :-

ان السماء والريح شاهدة - والارض تشهد لاايام والبلد
لقد جزيت بني بدر ببغيهم - يوم الهباءة يوما ماله قود

يعني آسمان، واءُ - زمين، زمانو ۽ شهر شاهد آهن تہ مان بني بدر واري قبيلي کي سندن بغاوت جي عوض اها سزا ڏني جنهنجو بدلو ڪونہ آهي -

اهڙين شين جي شاهدي جو مطلب آهي تہ اهو واقعو اهڙو آهي جو جڻ زبان حال سان اهي شيون چئي رهيون آهن تہ اهو ڪم سندن سامهون تي گذريو آهي ۽ هي ڳالهہ بہ بدري آهي تہ عربي لغت ۾ شاهدي ۽ قسم هم معنيٰ آهي ۽ هڪ ٻئي جي جاءِ تي استعمال ٿي سگهندا آهن جئن تہ هڪ عرب شاعر چوي ٿو تہ :- " الله يعلم ماتركت قتالهم "،

يعني تہ الله تعاليٰ ڄاڻي ٿو تہ مان هنن سان لڙائي بند ڪانہ ڪئي آهي - هت خدا ڄاڻي ٿو شاهدي جو لفظ آهي جو قسم جي معنيٰ ۾ ڪم آندل آهي - يعني تہ الله جو قسم تہ مان لڙائي ڪانہ بند ڪئي آهي - اهڙي طرح قرآن پاڪ جي سورة نور ۾ شاهدي جو لفظ قسم جي معنيٰ ۾ آيل آهي - "ويدرء عنها العذاب ان تشهد اربع شهادات بالله انہ من الكاذبين" اهڙيطرح سورة منافقين ۾ بہ انهيءَ جي تائيد موجود آهي - جڏهن اهي ٻئي لفظ هڪ ٻئي جي جاءِ تي عربي زبان ۾ عام جام استعمال ٿين ۽ ڪم اچن ٿا تڏهن ڄاڻڻ گهرجي تہ قرآن پاڪ ۾ جتي جتي لفظ "واو" سان قسم آيو آهي اتي شاهدي جي معنيٰ لحاظ

۾ رکيل آهي - يعني ته الله تعاليٰ پنهنجي هيڪڙائي ۽ قدرت جي واقعن تي ٻي جان شين کي شاهد ڪري انسان کي سمجهائي ٿو ته جڏهن ڏينهن ۽ رات ۽ سج ۽ چنڊ - ۽ ٻيو ازين قسم جون شيون سڀ الله تعاليٰ جي وجود تي شاهد آهن تڏهن ٻوءِ انسان کي اجا ٻه سمجهائڻ لاءِ انهن قدرتي شين کان وڌيڪ ڪنهن دليل جي ضرورت آهي ڇا ؟

هن مهاشيه پنهنجي مضمون ۾ سورة فجر جون اعتراض ۾ آيتون نقل ڪيون آهن ۽ جن جي صورت خطي غلط هجڻ سان گڏ ترجمه ۾ سخت غلط آهي مگر حقيقت ۾ اهي ئي آيتون آهن جي اسان جي مطلب جي تائيد ڪري رهيون آهن ۽ آيتن جو ترجمه آهي ته ” فجر جو وقت - ڏه راتيون ۽ ٻديون ۽ اڪيون راتيون رات جڏهن گذرڻ تي هجي ڇا انهن (قدرت جي) شين ۾ عقل واري لاءِ (خدا جي هجڻ تي) قسم آهي ؟ هت قسم جو لفظ صاف طرح شاهدي لاءِ آهي يعني ته اهي شيون عقل واري لاءِ الله تعاليٰ جي قدرت ۽ وجود جي شاهدي نه ڏئي رهيون آهن ڇا ؟ جيئن ته هڪ عرب شاعر انهن شين کي پنهنجي محبت تي شاهد ٺهرائي چوي ٿو

الا زعمت ليلي انني لا احبها
بلي و ليال عشر و الشفع و الوتر

يعني ته ليلي گمان ڪري ٿي ته منهنجي ساڻس محبت ڪانه آهي پر منهنجي محبت تي ته ڏهه راتيون ۽ ٻديون اڪيون راتيون شاهد آهن جو ٻي خوابيءَ ۾ گذاريندو آهيان !

سورة ” البلد “ جي آيته نقل ڪري ٿو ته ” قسم کان ٿو آءٌ هن شهر جي جٽڻ واري ڍڪيل زال جو جاول ٻار جو. لعنت الله علي الڪاذبين- آيته شريف ۾ اهڙو ڪو به لفظ ڪو نه آهي جنهنجي معني هجي جٽڻ واري يا ڍڪيل زال يا جاول ٻار ۽ نڪو اهڙو لفظ آهي جنهنجو ترجمه ڪاهي ضمير متڪلم سان يعني ته قسم کان ٿو آءٌ. آيته جا هي لفظ آهن لا اقسم بهذا البلد و انت حل بهذا البلد و والد و ما ولد يعني ته

(مڪي معظمه جو) دي شهر (جو جاءِ پناه آهي) ۽ تون هن شهر کي فتح ڪرڻ وارو آهين سو (منهنجي قدرت تي) شاهد آهي ۽ (اهڙي طرح) ٻئي (آدم عليه السلام) ۽ سندس اولاد به (قدرت جا) شاهد آهن-" هي آهي آيتن جو ترجمو. پڙهندڙ هن تي ڪهڙو اعتراض ٿي سگهي ٿو، عقل جو انڌو آريه سماجهي پاڻ ڪجهه به نه سوچي ٿو قرآن پاڪ جهڙي مقدس بي نظير ڪتاب تي اعتراض ڪري! سورة "الشمس" واليل - والضحي - والتين - والطور - والعاديات - (جنهن کي هو پنهنجي لفظن ۾ الغديت لکي ٿو) لکي پوءِ هي مهاراج نوٽ ڪري ٿو ته "ترجمو الله ميان جي ٻولي ۾ ئي ڪيل آهي" پر هن ويچاري کي اها خبر ڪانه آهي ته قرآن پاڪ جي لفظن جي ڪيس پوري صورتحطي ئي ڪانه اچي ٿي سو ترجمو وري ڪٿان ڪندو ۽ الله تعالي جي ٻولي ۾ وري ڪٿان ترجمو ڪيو اٿس - جاهلي پوري اڄ وبه ڪانه سو ٿو مڙس ويهي ترجمو ڪري خدائي ٻولي ۾! اسان مهاشيه کي عرض ڪريون ٿا ته هو جيڪي به پنهنجي آرين جي اردو ساڙون تان ترجمو ڪري ۽ هوايون ڇڏي رهيو آهي ان ۾ هڪ ته جيتري به صداقت ڪانه آهي مفت پنهنجي جهالت کي ظاهر ڪرڻ لاءِ دنيا کي پاڻ تي نه کلائي، قرآن پاڪ جي سمجهڻ لاءِ ڪيس اجا ڪجهه گهرجي جي ويد جا ڏوهڙا نه آهن جنهن ۾ راجا کي گهٽون ۽ پين ڍورن جي پچار لاءِ ويدڪ پڳوان قسم وڏا آهن. (ڏسو يجرويد) وڌيڪ هن بابت اوهان کي تحقيق ڪرڻي هجي ته هن خاڪسار جو رسالو "قرآني صداقت" گهرائي پڙهو جو رسالہ توحيد جي دفتر مان ٣ آنن جي قيمت سان ملي سگهي ٿو. والحمد لله اولا وآخرا.

هڪ آريه جا متفرق سوال

(١) ني پالڪ پچو پنهنجي پٽ برابر آهي يا نه؟

جواب! پٽ اهوئي آهي جيڪو نڪاح واري زال مان پيدا

ٿئي ٿو ٻاقي اسلام ۾ ٻي ٻالڪ ٻچو جنهن کي ٻيلو ڄڻيو آهي اهو حقيقي پٽ ڪو نہ آهي ۽ نہ ان سان شرعي طرح سچي پٽ وارا احڪام لاڳو ٿين ٿا. اگرچہ اسلام کان اڳہ ڪفارن ۽ جهاليت جي زماني ۾ هندستان جي هندن ۽ آرين وانگي ٻيلو بہ سچي ۽ حقيقي پٽ جهڙو سمجهيو ويندو هو مگر اسلام ان ٻري رسم کي ڪڍي ڇڏيو جو تہ فقط زبان جي ڪوڙ سان ڪوبہ ماڻهو ڪنهن جو پٽ ڪو نہ ٿي سگهي ٿو نڪو ورثہ ترڪي جو مالڪ آهي. پٽ اهو آهي جو پنهنجي شادي واري زال مان پيدا ٿيل هجي، ٻيءَ اهو وارث بہ آهي ۽ انجي زال پنهنجي نُنهن آهي ۽ شريعت ۾ اهڙي نُنهن سان شادي ڪرڻ بہ قطعاً حرام آهي، قرآن پاڪ ۾ حڪم آهي تہ وحلائل ابنائڪم الذين من اصلابڪم (سورۃ نساء) يعني تہ اوهانجي حقيقي پٽن جون زالون اوهان تي حرام آهن. زباني يا اکين واري پٽ کي نہ فقط مذهب حقيقي پٽ سڏڻ کان انڪار ڪري ٿو پر عقل بہ ان کي مڃڻ لاءِ تيار نہ آهي، هندو ڌرم ۾ اگرچہ ٻي ٻالڪ کي پٽ سڏيو ويو آهي مگر وري بہ ان جو درجو شادي واري زال جي پٽ کان گهڻو گهٽ آهي جئن تہ سڳي پٽ جي هوندي هو انهيءَ دتڪ ٻيءَ جي املاڪ مان ڪجهہ وٺي نٿو سگهي - منو سمرتي ۾ لکيل ٿو " ايک هي بيٽا "اورس" نام والا اپني باپ کي تمام دولت کا مالک هي وه اور ڀائيونکو رحم سي کهانا اور ڪپڙا ديوي. (شلوڪ ٢٦٣ ادهياءِ ٩) اورس جي معني شلوڪ نمبر ١٦٦ ۾ ٻن ريت ڪري تہ "جو پنهنجي شادي شده عورت مان پٽ هجي اهو اورس پٽ آهي ۽ اهو سڀني پٽن کان وڏيڪ آهي" ڪنهن هندو جي ٻي اولاد هجڻ واري حالت ۾ ٻيلو ڪجهہ حصو وٺي سگهي ٿو مگر ان مان ڪٿي ثابت ٿيندو تہ هو سچو ٻچو پٽ آهي، برابر نيٺ ٻرابر آهي. ٻن سوال مان اسلام تي جنهن اعتراض جي بنياد وجهڻ جو ارادو هوس اهو ڪري ڇڏيو ۽ انهي اعتراض جي وڌيڪ جواب جو انتظار ڪريو -

سوال (٢) پٽ ڪيترن قسمن جا آهن ؟

جواب - پٽ فقط ھڪ قسم آھي يعني پنھنجي حلال شادي واري زال مان جيڪو نرينہ اولاد ٿئي اھو پٽ آھي - باقي سڪر! ھندو ڌرم جي موڙن کي خبر آھي تہ ٻارھن قسمن جا پٽ ٿيندا آھن جن مان ڪنوارين جوڪرين مان پيدا ٿيل ۽ نيوگي ٻچا بہ پٽ ڪري ليکيا وڃن ٿا - منو سمرتي جي لکئي ۽ تقسيم موجب ھندو ڌرم جي پٽن جو تفصيل ھن ريت آھي :-

(١) شادي واري زال مان پٽ ان جو نالو آھي اورس -

(٢) نيوگ مان پيدا ڪرايل پٽ ان جو نالو آھي ڪشيترج -

(٣) ڪنھن کي بخشش طور ٻار ڏنل ان جو نالو آھي دتڪ -

(٤) ڪرترم (افسوس جو انجو شرح منو صاحب مان ڪونہ مليو - مدير "توحيد") .

(٥) نطفي جي تحقيق جنھن بابت ھي خبر ئي نہ ھجي تہ الائي ڪنھن مان پيدا ٿيو آھي اھڙي پٽ جو نالو آھي گوڙھ اتپن .

(٦) پٽيلو پالي پالڪ انجو نالو آھي آپ ٻڌھ -

(٧) ڪنھن ڪنواري جوڪري کي پٽ جمي ۽ پوءِ ان جوڪريءَ جي ڪنھن سان شادي ڪرائي وڃي تہ اھو ٻار جوڪريءَ جي مڙس جو ڪانين پٽ آھي -

(٨) ڪنواري جوڪري ڏکي ٿي ہوي ۽ پيٽ واري حالت ۾ ڪنھن سان شادي ڪرائجي تہ جيڪو پٽ جمي تہ اھو شادي ڪندڙ جو سھوڙھ نالي پٽ آھي -

(٩) ڪنھن کي قيمت تي گھني ڪٽي پٽ بڻائجي تہ ان جو نالو آھي ڪريت -

(١٠) ڪا ڇڏيل يا ڪا رن زال جيڪو پٽ پيدا ڪري ان جو نالو آھي پنربھو -

(١١) ڪو جوڪرو پاڻ کي ڪنھنجي حوالي ڪري ان جو پٽ بڻائجي تہ ان جو نالو سويم دت -

(۱۲) شودر ذال يا شهوت مان جيڪو پٽ ڄمي ان جو نالو آهي پارشوا
وڌيڪ تفصيل لاءِ منو سمرتي جي اڌيا ۹ ڏسڻ گهرجي جنهن ۾ انهن جو ڪرڻ جي ورنن تڪ جو بيان ۽ شرح آهي ۽ هي آهي هندو ڌرم جي آهن هندو ڌرم جا جوڪرا. هندن کي گهرجي ته اسلام تي سمجهي سوچي اعتراض ڪندا ڪن جي نه ته مسلمانن جو مذهبي جنهو نهايت سخت آهي پوءِ معلوم ٿيندو هن شعر وارو:-

هر ڪه با فولاد بازو پنجه ڪرد - ساعدي سيمين خود را رنجه ڪرد

سوال (۳) آدم کان اڳي دنيا هئي يا نه!

جواب - حضرت آدم عليه السلام کان اڳ دنيا هئي يعني هي زمين آسمان پيدا ٿيل هو- وڻ ٽڻ. پکي پکڙا- وغيره موجود هوا ۽ ان کان پوءِ حضرت آدم عليه السلام کي پيدا ڪيو ويو- ستيارٿ پرڪاش ۾ سوال ڪيو ٿو ته انسان جي پيدائش پهريان ٿي آهي يا زمين وغيره جي جواب ۾ لکي ٿو ته زمين وغيره جي جوڙڻ زمين وغيره کان سواءِ انسان جو رهڻ ۽ پرورش ڪانه ٿي سگهي ٿي- (باب اٺون صفحو ۲۹۴) هي اهڙا مسئلا آهن جنهنجو عقل جي پيروي تي پوريطرح جواب ڏئي سگهجي ٿو ۽ اهڙين ڳالهين ۾ گهٽ ڪري مذهبن جو اختلاف ڪونه هوندو آهي.

پيغمبر اسلام ۽ فيلسوف ٽالسٽائي

(از قلم مولانا عبدالڪريم صاحب چشتي)

رشيا ڏيهه جو مشهور معروف فيلسوف مسٽر ٽالسٽائي هڪ وڏو قابل ۽ فاضل غير متعصب شخص آهي. هن صاحب کي اسلام جي متعلق گهڻي معلومات حاصل ٿيل آهي. هن ڪيترا ڪتاب اسلام بنسبت لکيا آهن- ۽ يورپ جي وڏن وڏن جلسن ۾ هن اسلام تي نهايت سهڻا ۽ زبردست ليڪچر ڏنا آهن. سندس ليکن ۽ ليڪچرن کي روسي

زبان تان مصر ديس جي نامور عالم سليم تبعي عربي ۾ ترجمو ڪري
شايع ڪيو آھي . اسان سنڌ س ليڪن جو ٿورو انتخاب عام پبلڪ جي
سڏ لاءِ عرض ٿا رکون - مسلمان ھن ليک جو مطالع ڪري سرور ۽
روحاني لذت پرائين - ۽ غير مسلم پائر تعصب کي ڦٽو ڪري ڪشاده
دلي ۽ ايمانداريءَ سان ھن ليک جو مطالع فرمائين ته ڪيئن نه ھڪ رشيا
جو راڻو ۽ قابل فلاسفر حضور انور سالار مدني عليہ الصلواة و السلام جي
جي وجود مسعود جي اعليٰ ۽ عظيم الشان مرتبي جو ۽ پاڻ ڪريم جي
سهڻن گڻن جو اعتراف ٿو ڪري - اھو ڇو؟ ھنڪري ته مسٽر ٽالسٽائي
تعصب کان پاڻ کي ڏور رکيو انصاف کي مد نظر بنايو تڏھن مٿس اسلام
۽ اسلام جي پاڪ پيغمبر صلعم جي حقيقت روشن ٿي . مھاتما گانڌي
پڻ پنھنجي مشھور ”ھندو مسلم اتحاد ۽ ان جا علاج“ واري ليک ۾
فرمايو آھي ته ”ھندن کي گھرجي ته نھايت غور ۽ نيڪ نيتيءَ سان
اسلام جو مطالع ڪن جيڪڏھن ھندو ايمانداري سان اسلام جو مطالع
ڪندا ته کين به مون وانگر اسلام سان محبت پيدا ٿيندي“ حالتن
کي ڏسڻ سان ھن ڳالھ جو پتو ٿو پوي ته يورپ ڪيتري نه قدر
اسلام کان نفرت ڪئي ۽ اسلام بنسبت يورپ جي رھاڪن کي ڪھڙا
نه بڇڙا خيال پيل ھوا ۽ ڪيترا نه اسلام تي ھنن بھتان ھڻي ٻڌا . علام
ڊنتي (عيسائي) پنھنجي ھڪ ڪتاب ۾ حضرت محمد کي رڳو
عقلمند، عالي دماغ، مصلح، (ريفارمر) لکيو جنھن تي يورپ وارن
مٿس ڏاڍا حملا ڪيا ۽ کيس پاڻ ۾ ساڙڻ جو ڏڪو ڏئي اھڙي رائي
کان بيزار ڪيائون - مشھور جرمن فاضل مارٽن لوٿر
حضرت محمد پاڪ جي اصولن جي ڏاڍي ساراه ڪئي ۽ قرآن ڪريم
جو جرمني ٻولي ۾ ترجمو ڪري شايع ڪيو ته کيس تمام سخت
تڪليفون ڏنيون ويون ۽ مٿس اچي سڄو يورپ ٽٽيو - مسٽر ارلسٽ
رمان سچ لکيو آھي ته ”وچين زماني جا يوروپي ماڻھو تعصب ۽ جلد
بازيءَ ۾ ناميارا ھوا اھو ئي سبب آھي جو ھنن حضرت محمد کي تمام اڻ

سمجھائيندڙ لفظن سان ياد ڪيو آهي " - بهرحال حق گھڻو وقت مخفي رکي نہ سگھبو آهي صداقت جي برخلاف ڪوشش ڪندڙ ٿورو وقت ڪامياب رهندا آهن - ساڳي يورپ جي سرزمين تي مسٽر جان ڊيون پورٽ ، گبن ، اسمٿ - پيا منصف مزاج پيدا ٿيا جن متعصب ۽ ڪٽيل ماڻهن جي ڪوشش کي خاڪ ۾ ملائي ڇڏيو اهڙن شخصن مان هڪ مسٽر ٽالسٽائي بہ آهي جنهن تہ مسٽر موصوف لکي ٿو تہ - .

" بيشڪ (حضرت) محمد عربي عظيم الشان مصلح هو جنهن سهڻن هدايتن ۽ بلند خيالن سان سڄي مخلوق کي سجاڳ ڪيو . عرب جي وحشي ماڻهن کي توحيد جو سبق ڏنو . سندن فڪرن ۽ خيالن کي ڏاڍي پاڪ جي معرفت سان روشن ڪيو . سندن اخلاق نيڪ ۽ عمدا بڻايا . سندن دليون نرم ڪيون - (حضرت) محمد عربي ڏاڍو ذڪي الحس دانشمند ، خوش اخلاق ، بردبار ، نوڙت وارو ، خوش معاملہ ، شريف صاف دل ، با همت هو . عرب جا رهواسي سندس ننڍپڻ ۾ ئي تعظيم ڪندا هوا . (حضرت) محمد عربي حسب نسب ۽ ذات پات جا تفاوت ناس ڪري ڇڏيا - ماڻهن ۾ خدا ترسي ۽ نيڪوڪاري جا جذبات قوي ڪيا . حضرت جن ماڻهن کي سمجھائي ڏني تہ خدا پاڪ رحيم ۽ عادل آهي ، دنيا سموري فاني آهي ، خدا جي محبت ۽ بندگي کان سواءِ حياتي موت برابر آهي . انسان ذات جي خدمت ، عيب پوشي درگذر ڪرڻ ، غريبن جي امداد ، نفساني خواهشن کي روڪڻ ، تن پروري ۽ فضول خرچي نہ ڪرڻ ، نشي کان پرهيز ڪرڻ انسانيت جون نشانيون آهن (حضرت) محمد کي ڏاڍيون تڪليفون ۽ ايذا سهڻا پيا ۽ سندس ڪم ۾ گھڻيون اٽڪون وڌيون ويون مگر سندس همت ڪا نہ ٽٽي . قبول ڪرڻو پوندو تہ (حضرت) محمد انهن بزرگن مان آهي جن انسان ذات جي تمام گھڻي خدمت ڪئي . پاڻ

هر طرح عزت ۽ احترام رکڻ جي لائق آهن .

" الفضل ما شهدت به الاعداء "

اللهم صل و سلم و بارک علٰي سيدنا و سيد المرسلين محمد و علٰي آله و اصحابه اجمعين . الله اکبر

گمنام سنجوڳي کي جواب

(از قلم شيخ محمد عمر قنبر)

ميرپور گزيٽ ۾ هڪ گمنام سنجوڳي شيخ مهنجي نالي خط پڌرو ڪيو آهي جنهن ۾ اسان جي قوم کي گمراه ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي اٿس - مهنجو انهي گمنام صاحب کي عرض آهي ته پنهنجو نالو ۽ پورو پتو ظاهر ڪري . جيئن ته اڪي ليکن وجهڻ مان سچائي نظر ڪانه ٿي اچي جڳو ته سرميدان ۾ صاف صاف پنهنجي ويدڪ ڌرم يا اسلام جي صداقت ڏيکاري - هن سنجوڳي کي خبر نه آهي ته هن وقت اسانجي سنجوڳي قوم جا ڪهڙا سهڻا خيال ۽ ڪهڙا نه چڱا ارادا آهن . هو مسلمان آهن ۽ اسلام کي ويجها ٿيندا وڃن .

(١) گمنام سنجوڳي سؤٽين ماساتين سان شادي ڪرڻ کي ڏاڍو ڀڇڙو سمجهي ٿو پر اها ڳالهه نٿو سمجهائي ته آخر انهن سان شادي ڪرڻ ۾ عقل يا ڌرم موجب ڪهڙو عيب آهي . سوٽ يا ماسات ڪڏهن به سڳي ڀيڻ ڪين آهي ۽ اها ڳالهه ظاهر آهي . پوءِ به انهن کي سڳين ڀينرن جهڙو سمجهڻ ۽ پرڻي کي حرام چوڻ الائي ڪهڙي ڌرم ۾ جائز آهي جيڪڏهن هي صاحب ويد مان هيءَ ڳالهه ڪڍي ڏيکاريندو ته فلاڻن ڪ فلاڻن عورتن سان شادي ڪرڻ جائز ۽ فلاڻن سان ناجائز آهي ، ته اسان سندس انصاف مڃينداسون . مونکي جيتري قدر معلوم آهي ته ويد ڀڳوان ۾ هي ڳالهه اصلا ڪانه ڏيکاريل آهي ته هنن عورتن سان شادي ڪرڻ جائز آهي يا هنن عورتن سان شادي ڪرڻ ناجائز آهي

هوءَ الڪل بازيءَ تي ڏڪا هڻڻ ۽ ڪنکي حلال چوڻ ۽ ڪنکي حرام چوڻ جهالت آهي اهو ئي اسلام پاڪ ئي آهي جنهن شادي ڪرڻ جون حدون ۽ سڱ مقرر ڪري ڇڏيا آهن جنهن تي عمل ڪندي تازو اسانجي سنڌجوڳي شيخن شهداد ڪوٽ ۾ پنهنجن سڱين سوئين سان شادي ڪئي آهي ۽ ٻين هنڌن ۾ سنڌجوڳين ۾ اهڙيون شاديون ٿي رهيون آهن . ۽ اهڙي طرح سنڌجوڳين ۾ انهي اسلامي فرض جو رواج وڌي رهيو آهي .

(٢) ڳئو ماتا جو ڪيرپي انکي گهات ڪرڻ ٻي شڪري نہ آهيءَ پر ٻي شڪري هيءَ آهي جو انهيءَ ماتا کي ڇهڙن چمارن جي حوالي ڪجهي جو هو نهايت بي عزتي سان ڳئونءِ کٽي وجهي ڪم آڻنس يا ڪتن جي حوالي ڪنس .

(٣) هڪ ٻئي تا ٿيءَ ۾ ڳڏ جي ڪائڻ ۾ الائي ڪهڙو عيب آهي مهنجي خيال ۾ تہ ڳڏ جي ڪائڻ ۾ حلال ۽ حرام جي نشاني آهي جنهن تہ حلال مال ڳايون ۽ ٻيا ڍور هڪ ٻئي آهر ۾ ڪائي ٻي سگهن ٿيون پر جيڪڏهن ٻن ڪتن يا وڏيڪ ڪتن کي ڪاڏو هڪ تاٿيءَ ۾ ڏيو تہ وڙهي وڙهي ٻيڇڙا ٿيندا . هاڻي ٻڌاءِ تہ ڳڏ جي يا جدا ڪائڻ مان ڪهڙو مطلب نڪري ٿو .

(٤) سنڌس خيال آهي تہ مسلمان غسل نٿا ڪن ۽ نڪي ڪپڙا سنا تا ڪن پاڪ ڳدلا ۽ ميرا رهن ٿا - پرهن کي اسلام جي خبر ئي ڪانہ آهي جو تہ اسلام آيو ئي دنيا ۾ پاڪائي ۽ صفائي سيکارڻ واسطي آهي - اسلام مسلمانن کي حڪم ڪيو آهي تہ هو سڀڪنهن ڏينهن ۾ پنج دفعا هرهڪ عضوي کي ڌوئي پاڪ ڪري ۽ ڪپڙا پاڪ صاف ڍڪي خداءِ جي بندگي ڪري - اهڙيءَ طرح سڀڪنهن هفتي ۾ جمعہ جي ڏينهن غسل ڪرڻ ۽ پاڪ ڪپڙن ڍڪڻ ۽ خوشبوءِ مکڻ جو نهايت تاڪيد سان حڪم آهي . ٻڌايو تہ اهڙي پاڪائي ۽ صفائي ڪنهن ٻئي مذهب ۾ موجود آهي ؟ . ممڪن آهي ڪي مروري ڪندڙ ميرا

مسلمان به ڏسجن، مگر ٻهراري جا هندو انهن کان گهڻو غليظ ۽ گندا هوندا آهن. تنهنڪري عام ماڻهن جي حالت مان دليل وٺي اعتراض ڪرڻ اجايو آهي.

(٥) جوڻي تو ته سالن جا سال گهرن ۾ صفائي نه ڪندا آهن – اها غلط ڳالهه آهي ٻاهراري يا شهرن ۾ جيڪا مسلمان پنهنجي گهرن جي صفائي رکن ٿا تنهن جي مقابلي ۾ عام هندو ڪجهه به نه آهن. مسلمان اميرن جي گهرن ۽ بنگلن جي صفائي ته پڌري آهي باقي غريب مسلمان به سال ۾ ٻه دفعه پنهنجي گهرن کي ليپو پائيندا آهن پر اُهو ليپو هندن وانگي ڳئون جي ڇيڻي ۽ پيشاب جو نه هوندو آهي جو بدبوء سان گڏ سڪڻ کان پوء اُٿلي لهي پوي ٿو جنهن مان صفائي جي بدران گندگي ٿيو پوي –

(٦) سنت يا ختني ڪرڻ تي اعتراض ڪرڻ به اجايو آهي سنت ڪرائڻ ۾ هي فائدو آهي ته جيڪي انهيءَ چمڙي ۾ گندگي رهي ٿي جنهن ڪري بيمارين ٿيڻ جو امڪان آهي اُنهيءَ کان انسان بچي پوي ٿو. توهان جو چئو ته قدرت جي قانون جي برخلاف آهي ته مهرباني ڪري ٻڌاءِ ته ٻار جڏهن پيٽ مان نڪري ٿو ته ناڙي کي ڇو وڍي ڇڏيو ڪاٽيو وڃي ٿو پيل اهو به ساڻس شامل هجي – پر آڱرين جي مٿان جا واڌو کل آهي جنهن کي ننهن سڏجي ٿو اُنهن کي ڇو ڪاٽيو وڃي ٿو جيڪڏهن انهن کي نه ڪاٽجي ته ڪڏهن انهن ۾ ضرور ميل ڄمندي جنهن مان جيڙا پيدا ٿيندا. جو اوهين ٻار سمجهو ٿا ته ڪيترو نقصان پهچائيندا – قدرت کي اها طاقت نه هئي ڇا جو اهي ننهن به پيدا نه ڪري ها جيڪڏهن انهن ۾ نقصان به ڪو نه آهي ته پوءِ ڇو ٿو ڪاٽيو وڃي. باقي سنڌجو گي صاحب ڏني جو لڳيون چوريون خونريزيون وغيره لکي مسلمانن ڏانهن نفرت ڦهلائي ويٺي آهي سا اجائي آهي ڇا ڪاڻ ته اهڙن ڪمن کي مسلمانيءَ يا اسلام سان ڪو تعلق ڪونه آهي جيڪڏهن ڪي بي سمجهه مسلمان اهڙا ڀڄڙا ڪم ڪن ٿا ته

اهڙي طرح هندو بہ هزارين اهڙن ٻڇڙن ڪمن ۾ گرفتار آهن . جنهن ڪري سائين جئي سگهبو ڇا تہ هندو ڌرم اُنهن کي اها اجازت ڏني آهي . ڀاڄاڙي مان کيس يقين ٿو ڏيان تہ اسان سنڄوگي شيخ جناب پير سيد صالح شاہ صاحب راطي پور واري کي انجام ڏي آيا آهيون ۽ صحيحون ڏيئي آيا آهيون تہ اسان پڪا مسلمان آهيون ۽ اسان جا فيصلا شريعت محمدي موجب ٿيڻ گهرجن . مونکي اميد آهي تہ اهڙي انجام نامہ تي اوهانجي چاچي يا سڳوت ماسات يا ٻئي ڪنهن عزيز جي ضرور صحيح هوندي . ان کان سواءِ مونکي يقين نٿو اچي تہ ڪو ادي سوال ڪنهن سنڄوگي ڪيا آهن پر جيڪڏهن سنڄوگي صاحب جا آهن تہ مهرباني ڪري هيٺيان جواب ڏئي .

(١) هر هڪ انسان کي پنهنجي مذهب ۽ ڌرم موجب خير خيرات پنهنجي رذل هڪل ڪاڏي مان ڏيڻ ضروري آهي تنهن ڪري اوهان اهڙي خيرات تڪالي ۾ ڏيندا آهيو يا مسلمانن ۾ ؟

(٢) اوهان جي شادي وقت ڪو برهمڻ ويدي پڙهڻ آيو هو يا ڪو ملان ؟

(٣) اوهان صاحبن جي موت ۾ وڃڻ ۽ ڪفن دفن مسلمانن جهڙو ٿيندو آهي يا ڪريا ڪرم هندن وانگر ؟

(٤) جواب ڏيڻ وقت اوهان نالو پنهنجو صاف لکندا .

جيڪڏهن اوهان هنن سوالن جا جواب پڌري طرح ڏنا تہ پوءِ مان سمجهي سگهندس تہ اوهان جو ڪهڙو مذهب آهي . پوءِ وڌيڪ بحث مباحثہ جي ضرورت ڪانہ رهندي .

اسانکي شفاعت جا ۽ بهشت جا مهڻا ڏئي رهيو آهين . مگر اسان کي يقين آهي تہ اسانجو شافع حضرت محمد ڪريم صلي الله عليہ وسلم اسانجي شفاعت ڪندو . جيڪڏهن هن دنيا ۾ پنهنجي خوبصورت ۽ پاڪ دامن عورت سان آرام ۾ گذارڻ عيب نہ آهي تہ بهشت ۾ جنهن جو اسانکي يقين آهي ڪهڙو عيب ٿيندو ؟ جيڪڏهن هن دنيا ۾ هندا

۾ ٿڏا ٻاڻي پيئڻ ۾ ماکي کائڻ گناھہ نہ آھي تہ ھن ھٿي جھان ۾ ڪھڙو ڏوھہ ٿيندو. اسان بيشڪ الله تعالیٰ جي فضل ۽ ڪرم ۾ اُميد وار آھيون ۽ بهشت جي شوق ۾ مسرور آھيون ۽ الله تعالیٰ اھا نعمت ضرور اسان کي ڏيندو.

ازان سواءِ مان ھڪ ڪتاب سنڌو گهي شيخن جي نسل ۽ قوم جي متعلق لکيو آھي جو جلد ڇپايو ويندو جيڪڏھن اوھان ھنھنجي ايڊريس موڪليندا تہ اوھان صاحبن جي خدمت سگوري ۾ عرض رکيو ويندو فقط والسلام.

جلاء حق

از قلم علامہ مولانا قاضي سيد قاضي اسدالله شاھ صاحب دام فضلہ

ھي مضمون تمام ڏکھو ھو جنھنجو ھريون حصہ الوحيد اخبار ۾ شايع ٿي چڪو آھي ۽ ھت سنڌس اھو حصہ پدروڪجي ٿو جنھن ۾ ڏيکاريل آھي تہ حضرت مولانا عبدالغفور صاحب همايوني رح عقائدن ۾ انھن علمائن جي ھم خيال ھو جن کي همايوني وھابي سڏي رھيا آھن ۽ ھو رسمي حنفين جي سخت برخلاف ھو. ۽ ھي مضمون انھي جواب ۾ آھي جو ھٿي ڏر "مديہ اسديہ" جي سنڌ ولي حضرت علامہ قاضي صاحب تي اعتراض ڪيا ھوا. مدير

مولانا همايوني علم الغيب واري انھي تحرير ۾ عالم الغيب جو اطلاق حضور تي جائز نٿو رکي ولو بالعطاء ڇئين فرمائي ٿو.

سوال - سرور ڪائنات صلي الله عليہ وسلم راعالم بالغيب گفتن جائز است يانہ جواب - علم دو جهت دارد يکي بالذات دوم بالعرض يعني بالمشاھدہ او ربالمڪاشفہ او بالوحي او بالالھام او باخبارالملائڪتہ. پس باول جهتہ اطلاق او بر غير حق تعالیٰ جائز نيست فانہ خاص بالله العلي العظيم و بمعنیٰ

ثاني سرور كائنات را گفتن درست ست وليكن چونكہ احتمال اول قائم ست احتراز كردن از اطلاق اين لفظ ضرور است تاموهم فاسد نگردد " هاڻي ڏسو تہ مولانا صاحب جو ہہ اهو ساڳيو عقيدہ مولوي محمدصادق صاحب وارو آهي ۽ اطلاق عالم الغيب کان احتراز سمجهي تو توطيک بالعرض هجي ا

مولانا دمايوني رحمة الله عليہ علم غيب واري انهي تحرير ۾ رسول الله صلي الله عليہ تي عالم الغيب جي عدم جواز اطلاق لاءِ رد المحتار مان دليل وٺي لکي ٿا " قال في رد المحتار في فصل البيع من كتاب الحظر والاباحتہ اقول و يوخذ من قولہ ولا عبد فلان منع التسميتہ بعبدالنبي و نقل المناوي عن الدميري انہ قيل بالجواز بقصد التشريف بالنسبتہ والاكثر علي المنع خشيتہ اعتقاد حقيقتہ العبود يتہ كا لا يجوز عبدالدار انتهي هن عبارت مان ظاهر ٿيو تہ اهڙا نالا رکڻا جن ۾ عبديت جي نسبت مخلوق ڏانهن هجي جهڙوڪ عبد النبي، جو تہ ان ۾ حقيقت عبوديت جي اعتقاد جو خوف آهي تنهنڪري غير جائز ڄاڻبو ۽ اهو قول منع جو اکثر علمائن جو آهي .

مولوي وفائي صاحب توحيدالاسلام جي صفحہ ٩٥ ۾ ہہ اهو ساڳيو بحث آندو آهي ۽ حديث صحيح مسلم جي دليل وٺي عبدالنبي يا بندہ علي يا بندہ حضور جي نالي رکڻ يا اطلاق کرڻ کي ناجائز لکيو آهي ان تي دمايوني جماعت الهمايون ۾ اچي کاوڙي آهي تہ اهڙو نالو رکڻ جائز ۽ مولوي وفائي دهڙو تهڙو آهي . سبحان الله علامہ همايوني رح اها فتوي ڏي تہ ٿيو امام اهل السنت والجماعت ۽ غريب وفائي اها ساڳي فتوي ڏي تہ ٿيو وهابي لا مذهب – سبحانک هذا بهتان عظيم -

هاڻ اچو مولوي وفائي صاحب تي تران تي مدد يہ مان مدد وٺي کهڙي تير باراني تي ٿئي - اڳي مون لکيو هو ندا حق ۾ تہ مولوي اسماعيل دهلوي کي جو مدد يہ اسد يہ ۾ وهابين جو بابو کري نيو آهي تنهن کري مولوي وفائي وهابي تي نٿو سگهي چو تہ جنهن عبارت ۽ عقيدہ سبب مولوي اسماعيل کي ابوالوهابيہ کو نيو ويو آهي انهين عبارت جو نکو مولوي وفائي

ترجمو ڪيو آهي نڪو انجو اهو اعتقاد آهي انجي جواب ۾ همايوني جماعت هديه مان دليل ونيو لکي ٿي "جنهن صورت ۾ اوهان وهابت جو معيار انهي عبارت کي سمجهيو آهي ته ٻوءِ جو هديه اسديه ۾ انهين صفحه ٧٣ ۾ ڪڏهن ٻارتي وارن کي امام الوهابيه اسماعيل دهلوي جو هر عقيدو لکيو اٿان پنهنجا ئي الفاظ ياد ڪيو الخ -

همايوني جماعت هئي ۽ هر عصرن مان مراد مولوي محمد صادق وارا ورتا آهن ۽ ٻاڻ کي وساري ڇڏيو اٿن هئي هر عصر ۾ هر عقيدو مولوي اسماعيل جا اُهي هوا هن جو مهڙ مولانا صاحب همايوني هو ٻاقي مولوي وفائي ته ان وقت طالبعلم هو نڪو هن هديه اسديه جي مخالفت ڪئي هئي ۽ نڪو انهي عبارت جو ترجمو ڪيو اٿس ته ٻوءِ هو ڪئن انهي هديه جي زد ۾ اچي سگهي ٿو ۽ مولانا همايوني رحه ته پنهنجي فتويٰ ۾ مولوي اسماعيل دهلوي جي رسالي مان دليل به ورتا آهن حالانڪ اسماعيل جهڙي وهابي کان مولانا کي دليل وٺڻ نه گهربو هو مگر باوجود ان جي به مولوي همايوني رحه ٿيو امام اهل سنت جو ۽ مولوي وفائي ناگرده گناه ٿيو وهابي ۽ غير مقلد -

همايوني جماعت مهنجي هن وقت جي لکڻ مان مون تي اعتراض ورتو آهي ته اوهان توحيدالاسلام کي مجموعه حق ۽ باطل جو سمجهي ان جي تائيد جو تا ڪريو" الخ اها ته عجيب ڳالهه آهي مون ته ڪڏهن به ائين ڪو نه لکيو آهي ته توحيدالاسلام سڄو باطل آهي ۽ اهل سنت جي معتقدات جي برخلاف آهي باڪ منهنجو مقصد انهي عبارت مان اهو آهي جيڪو نداء حق ۾ لکيو اٿم ته ڪن مسئلن ۾ آءٌ مولوي وفائي ۽ خود اسماعيل کي غلطي تي سمجهان ٿو جهڙو ڪ مسئلو سماع موتي ۽ مسئلو استغاثه از اولياءِ ڪرام اهل قبور ته اهي ٻئي مسئلا علماءِ اهل سنت والجماعت وٽ مختلف فيه آهن جن ته نداءِ حق ۾ ذڪر ڪيو اٿم. مسئلو استغاثه از اولياءِ الله لاءِ شيخ محدث دهلوي اشعة اللمعات ۾ عدم جواز استغاثه کي قول گهڻن حنفين جو لکيو آهي

۽ اهڙيءَ طرح عبدالنبي نالو رکڻ توحيد الاسلام ۾ ناجائز لکيو ويو آهي مولانا همايوني ۾ ان کي اڪثر قول تي ممنوع لکيو آهي جنهن جو ذڪر تي آيو ۽ آءٌ انهن انهيءَ سان اختلاف رکان ٿو. مون جهڙي توحيد الاسلام ۾ لاءِ ڪي ڳالهيون باطل ڏيکاريون آهن سي اهي آهن جي خود علماء اهل سنت ۾ مختلف فيه آهن ۽ اهڙن ڳالهين ۾ اختلاف رکڻ ۽ مخالف جي مذهب ۽ مشرب کي باطل سمجهڻ ۾ وهابيت نه آهي. حضرت امام بخاري جو ڪتاب صحيح بخاري باتفاق امت ڪتاب الله کان پوءِ ٻئي درجو رکي ٿو مگر باوجود انهيءَ ۾ امام صاحب جا اجتهاد حنفي مذهب جي مخالف غير صحيح سمجهون ٿا ته ان مان امام صاحب جو اهل سنت والجماعت مان خارج ٿيڻ لازم نٿو اچي. اهڙيءَ طرح توحيد الاسلام کي ڪن مسئلن ۾ غلطي تي سمجهان ٿو.

نوٽ! ايڊيٽر کي مضمون نگارن جي هرهڪ ڳالهه سان شامل راءِ نه سمجهڻ گهرجي!

عيسائيت جي تبليغ

عيسائيت جي تبليغ دنيا جي هر حصي ۾ جنهن زور شور سان ڪئي وڃي ٿي سو ظاهر آهي. ڪئي مشينون هر ملڪ ۾ مستقل طور ڪم ڪري رهيون آهن. مثال طور هڪ پراٽسٽنٽ فارين مشين جي احوال تي نظر وجهو هن صدي جي شروعات کان وٺي اڄ تائين ڪيتري ترقي ڪئي آهي.

	بابت سال ١٩٠٠	بابت سال ١٩٢٤
فارين مشين سوسائٽين جو تعداد	٥٤	٢٠٠
انهن سوسائٽين جي آمدني	١٨٣٤٥٠٠٠	١٢٠٨٢٨٠٠٠
گذريل سال جي هرهڪ سوسائٽي جي بجيٽ		٢٣٠٠٠٠٠٠
فارين مشنري ڪم ڪندڙن جو تعداد	٤٥٠٠٠	١٣٠٠٠٠
ديسي ڪم ڪندڙ	١٦٠٠٠	٩٠٠٠٠

جن کي بپتسمر ڪيو ويو	٤٠٠٤٩٦	١٥٠٠٠٠٠
سڪول ۽ ڪاليج	٦٢٥٢	٢٠٠٠٠
انهن سڪولن ۽ ڪاليجن جا طالبعلم	٢٤٠٢٦٣	٦٢٢٠٠٠

هوڏي عيسائيت جي تبليغ لاءِ اهي خرچ ۽ اهي ڪوششون ڏسو ۽ هيڏي غريب مسلمان ڏسو جن وٽ نڪو مرڪزي نظام تبليغ جو آهي، نه ايترا ڪارڪن ۽ نه پئسو. مگر قدرت خدا جي آهي جو ايترن خرچن ۽ ايتري اسٽاف هوندي به ڪا وڏي ڪاميابي عيسائين کي حاصل ڪان ٿي ٿئي اگرچ بپتسمر ٿيل ماڻهن جو گهڻو تعداد ڏيکاريو وڃي ٿو مگر اهو ظاهر آهي ته سڀ بپتسمر ٿيل عيسائي نٿا ٿين وڏن ميلن ۽ ملاڪڙن ۾ پادري پنهنجون ڪيمپون لڳائي ويهندا آهن ۽ اتي خيراتي لنگرخانا کوليو ڇڏين انهن لنگرخانن مان مفت ماني ملڻ جو شرط اهو آهي جو پادري صاحب انهي ماڻهن هڪ پاڻي جو ڇٽي ۽ پيشاني تي هٿ سان وجهي. اهڙي طرح گهڻائي ويچارا نيچ ذاتين وارا بکايل بپتسمر ٿين ٿا. مسلمانن ۾ فقط همت ۽ ايثار جي ضرورت آهي پهو حق جي تبليغ ڪنهن اهڙي زور زبردستي ۽ لالچ جي محتاج نآهي - مگر اسان کي ته اهو ڏسڻو آهي ته مسلمان ڪڏهن پنهنجين حريفن جي ايترين ڪوشش ڏسڻ بعد به سراسر خاموش ويهي سگهن ٿا.

قبول اسلام

تازو جي ماڻهو جناب مولانا مولوي محمد صادق صاحب جي دست ني ڪلمه توحيد پڙهي اسلام سان مشرف ٿيا آهن. انهن جا نالا هيٺ ڏجن ٿا:-

اصلي نالو	سلامي نالو	ڪيفيت
گوربخش سنگهه	محمد امين	عمر ٢٩ سال سکر (هندو)
پلديو سنگهه	محمد عثمان	" ٢٠ " " "

روپ سنگهه	محمد صديق	عمر ٢٧ سال راجپوت هندو
تلسي	رحمت	عمر ٣٠ سال گجراتي هندو عورت
ٻني	مريم ٻائي	عمر ٧ سال تلسيءَ جي ڌيءُ
امني	آمنت	عمر ساڍا پنج سال 〃 〃 〃
ڄمنا	عزيزة	عمر ساڍا ٽي سال 〃 〃 〃
ڀڳت رام	عبدالڪريم	ڀنڀاڻي هندو عمر ٢٧ سال
وشنو	علي محمد	ڪڙمي هندو عمر ٣٥ سال
لڪي	سڪينا ٻائي	ڀهتراني عمر ٢٨ سال
لوراس	محمد موسائي	ڪرستان عمر ٢٧ سال
ميگهي	محمد صالح	هندو عمر ٢٨ سال

متفرق نو مسلم

ٻچو	الهه ٻچايو	عمر ٢٥ سال اڇوت ڍيڍ مولوي محمد اڪرم بدين جي هٿ تي مسلمان ٿيو
سوني	رحمت	عمر ١٦ ورهه 〃 〃 〃
خميسر	عبدالله	عمر ١٠ ورهه اڇوت 〃 〃
ڌوڪي	حوا	عمر ٣٥ ورهه ميگهواڙ هندو عورت 〃
ڏونو	عبدالرحمن	هندوانجمن شمشيراسلام لاڙڪاڻو
منري	لعل محمد	〃 〃 〃 〃
رام آسرا	عبدالرحمن	مرتد 〃 〃
لڇمي	نور محمد	هندو مقاربين ۾ مسلمان ٿيو
ايسرداس	محمد صالح	عمر ٢٠ ورهه انجمن تبليغ الاسلام شڪارپور

اللهم زد فزد

وڌيڪ

تازو حضرت صاحبزاده پير آغا محمد اسماعيل جان صاحب سرهندي

(ساماره) جي خدمت ۾ هڪ ڪرستان پنهنجي سموري اهل عيال سميت اچي مسلمان ٿيو، جنهنجو تفصيل هن ريت آهي.

اصلي نالو	اسلامي نالو	ڪيفيت
ساڌو	محمد	عمر ٣٠ سال اهل پرهمڻ هندو هو ۽ ڪرستان
بابو	طيب	ساڌو جو پٽ عمر ٣ سال
ايلس	طاهر	" " ٦ مهينا
مامون	خديجه	ساڌوءَ جي زال عمر ٢٥ ورهيه
ڪيسو	فاطمه	ساڌوءَ جي ڌي عمر ٥ ورهيه

انهيءَ نو مسلم جو بيان آهي ته مونکي هندو ڌرم ڇڏڻ کان پوءِ ڪرستاني جي حالت ۾ مذهبن جي تحقيق جو ڏاڍو شوق رهيو ۽ مختلف ڪتاب پڙهڻ لڳس، آخر اسلامي ڪتابن کي سالن جا سال پڙهندو رهيس، نيٺ يقين ٿيو ته ساري دنيا ۾ جيڪڏهن ڪو سچو مذهب آهي ته اهو اسلام آهي، آرين ڏاڍيون لالچون ڏنيون پر اسلام جي صداقت مون کي مجبور ڪيو ۽ منهنجي مراد پوري ٿي، هي انگريزي ۽ اردو جو پورو پورو ماهر آهي.

مختلف خبرون

ولايت ۾ هڪ اهڙي دوا ايجاد ڪئي وئي آهي جنهنجي استعمال ڪرڻ سان انسان ۾ همت ۽ بهادري پيدا ٿي پوي ٿي - دوا جو اثر تمام جلد ٿئي ٿو، جڏهن اثر لهي وڃي ٿو تڏهن بدن ۾ هڪ قسم جو ٿڪ ۽ ننڊ اچي ٿي، انهيءَ دوا جو نالو "ڪابي" آهي جا امريڪه جي درياءِ ايزن جي ڪنارن تان لڌي اٿن ۽ هاليند ۾ انجو تجربو ڪيو ويو آهي.

* * * * * * *

مڪه معظمه جي فاتح سلطان ابن سعود غازي حجاز ۾ پنهن جو

نئون سڪو هاڻي جاري ڪيو آهي، انهي سڪي تي لکيل آهي "نصرت في القريب" يعني ته سڪندر معظم ۾ تبارڪ ٿيو - اهو سڪو ڏسڻ جوڳو آهي -

* * * * * * *

ولايت مان جيڪا تازي تپال آئي آهي ان مان معلوم ٿيو آهي ته تازو ووڪنگ (انگلستان) ۾ هيٺين ماڻهن اسلام قبول ڪيو آهي .

	انگريزي نالو	اسلامي نالو
(١)	ايڊورڊ ڪيلپنز	عبدالڪريم
(٢)	مسز ايليز بيٿ آماٽ	عائيشه
(٣)	مسز گونبڊ - ڊي - ايڇ - ڊي	خديجه
(٤)	مس مارگريٽ	رشيده
(٥)	مسٽر ريچرڊ هويٽ	عبدالرحيم
(٦)	ڊي ٽي انريبل ڊاڪٽر جون هربرٽ مقلي - ايم - بي - بي - ايس سي - آر - ڪي - ايم - آر	عبدالحميد

نمبر پهريون هڪ وڏو واپاري ۽ دولتمند ماڻهو آهي اسٽريليا ۾ رهي ٿو ۽ تازو لنڊن ۾ سير لاءِ آيو هو جو اچي مسلمان ٿيو
نمبر ٦ ۾ هڪ وڏو ماڻهو ۽ ڊاڪٽر آهي ۽ اسلام سان محبت ۽ دلچسپي رکي ٿو .

* * * *

. گجرات ڪاٺياواڙ جي ميمڻن جي سڌارڻ لاءِ هميشه جلسا ٿي رهيا آهن، تازو هڪ هندو مسٽر امرلال جي صدارت هيٺ اتر گجرات جي علائقي ۾ ميمڻن جي هڪ وڏي ڪانفرنس ٿي گذري آهي - صدر صاحب پنهنجي تقرير ۾ چيو ته ڪل ميمڻ هندوستان ۾ ٦ لک آهن جي راجپوتانه - سنڌ - گجرات - ڪاٺياواڙ - دکن خانديش ۽ نظام جي پرڳڻن ۾ پکڙيل آهن - ميمڻن کي کيتي ڪرڻ ۽ تعليم پرائڻ ۽

شراب نہ پيئڻ جي هدايت ڪئي وئي، هڪ ڏهاڙو ڪيو ويو تہ سڀ ڪنهن علائقي ۾ جتي ڀيل رهن تہ اتي سندن هڪ پنچايت قائم ڪجي جا هنن جي سڌاري لاءِ ڪوششون ڪندي رهي.

* * * *

آمريڪا جي گڏيل رياستن ۾ ٻي تنظيم جي معرفت عيسائيت جي اشاعت ٿي رهي آهي، جنهن تہ سڀ ڪنهن آرتوار ڏينهن جو ٻاڌ رتي وارو وعظ انهي اخبار جي ذريعه ساري ملڪ ۾ پکڙبو وڃي ٿو، جيترا نوا گروهہ عيسائيت جو ڪم ڪن ٿا، اهي ٻہ لکين روپيا خرچ ڪري انهيءَ طريقہ سان عيسائيت جون خوبيون ملڪن ۾ موڪلي رهيا آهن -

* * * *

لارڊ جارج انگلستان جي اڳوڻي وزير اعظم هڪ گرجا ۾ تقرير ڪندي چيو تہ مان هڪ سياسي آدمي آهيان پر ڪوبہ سياسي آدمي تيستائين ڪامياب نہ ٿيندو جيستائين مذهب هن جي امداد نہ ڪندو، مذهبي طرح قومن جي اخلاق سڌارڻ کان پوءِ هنن کي سياسي طرح جڙڻ رکي سگهبو مذهب بنياد آهي ۽ سياست پوءِ. سڀ کان وڏيڪ اهو سياست دان آهي جو ملڪ جي خيالن جي ترجماني ڪري، پوري ترجماني نہ ڪندو تہ مذهبي ماڻهو ان تي سختي شروع ڪندا.

* * * *

آمريڪا جي ڊاڪٽر پنتو نالي تجويز ڪئي آهي تہ جيڪڏهن شادي ڪرڻ کان پوءِ ٻن سالن تائين اولاد نہ ٿئي تہ اها شادي رد سمجهڻ گهرجي ۽ خود بخود طلاق پوڻ گهرجي - انهي رٿ تي آمريڪا جي زالن ڏاڍو گوڙ ڪيو آهي انهي ڊاڪٽر جي زال جو جواب آهي تہ جيڪڏهن اها رٿ قانوني صورت ۾ پاس ٿي وڃي ها تہ اڄ تائين مونکي ڪيئي مڙس ڇڏڻا پون ها ڇو تہ مونکي ڊاڪٽر وٽ ٻن سالن کان پوءِ ٻار پيدا ٿيو ۽ ويهن سالن جي اندر اسان وٽ فقط ٻہ ٻار پيدا

ٿيا آهن . انهي رت جي نيو يارڪ جي هڪ ٻئي ڊاڪٽر تائيد ڪئي آهي مگر هن جو چوڻ آهي ته ڏهن ٻن سالن جي بجاءِ پنج سال هجڻ گهرجي . هڪ عورت جا وڪيل به آهي تنهن جو چوڻ آهي ته اها رت ضرور ٻاسي ٿيڻ گهرجي جو ته شاديءَ جو اصل مطلب آهي اولاد پيدا ڪرڻ . انهيءَ ساري بحث کان پوءِ ولايت جي هڪ معزز اخبار لکي ٿي ته جيو نه ائين ڪيو وڃي جو اولاد نه ٿيڻ واري صورت ۾ ٻهرين زال هوندي ٻئي شادي ڪئي وڃي ، هڪ ذاتي معاملو آهي انهيءَ ۾ قانون کي دخل ڏيڻ نه گهرجي .

اسلام جو به اهوئي حڪم آهي . آهي ڪو جو هن ترقي جي زماني ۾ اسلام جي ترقي صداقت تي نظر ڪري .

* * * *

هماليه پهاڙ جو دنيا جي سڀني ڏونگرن کان وڏو آهي ان بابت ولايت جا محقق ڪوشش ڪري رهيا آهن ته سندس چوٽي تي پهچي سندس حقيقت جاچي ڏسجي لکين روپيا خرچ ڪيا اٿن ۽ ڪيترا ماڻهو انهيءَ علمي مهم ۾ شهيد ٿيا آهن مگر هن وقت تائين هو انهيءَ ارادي ۾ سخت ناڪامياب ٿيا آهن . ميجر هنگسٽن جو انهيءَ مهم جو ماهر آهي انجو چوڻ آهي ته ستر هزارن فٽن جي بلندي تي هماليه تي هرڻن ۽ جهنگلي ٻڪرين جا ڌڻ برف جي ميدانن ۾ ڏسڻ ۾ آيا آهن . برف جي ميدانن ۾ ڪٿ ڪٿ گاهه به چاپل نظر آيو ٿي جنهن کي هو کائي گذارو ڪن ٿا . هڪ جاءِ تي ايتري بلندي تي هڪ ٻڪي جو آکيرو به ڏسڻ ۾ آيو ، ماکي جي مکر . تڏي ۲۱۰۰۰ فٽن تي مٿي ڏسڻ ۾ آئين . ڪاڻو جهڙو هڪ پهاڙي پکي آهي ۲۷۰۰۰ فٽن جي بلنديءَ تي موجود هو . پيا به ڪي ئي مختلف قسم جا جانور انهي برف جي پهاڙ ۾ ڏٺا ويا آهن .

" لا يعلم جنود ربڪ الا هو "

هن سال جو حج

الحمد لله جو مولانا شوڪت علي صاحب جي اڻ ٿڪ ڪوشش سان نيٺ هن سال حج جو دروازو کليو ۽ مختلف صوبن جي خلافت ڪميٽين جا نمايندا حج تي روانا ٿي ويا آهن. مرڪزي خلافت ڪميٽي ٣ هزار روپيا ۽ سنڌ خلافت ڪميٽي ٻه هزار روپيا مڪه معظمه جي نادار مسلمانن جي امداد لاءِ موڪليا آهن جن کي خلافت ڪميٽي جا نمايندا يعني اسان جا پنهنجا ماڻهو تقسيم ڪندا، انهن سواءِ دهلي جي اهل حديث جماعت ٽيه هزار روپيا پنهنجي هم مذهب دولتمند قوم مان گڏ ڪري پنهنجي ماڻهن هٿان موڪليا آهن ۽ پنجاب جي اهل حديث ٻه هڪ هزار روپيه مولوي ثناءُ الله صاحب جي معرفت سيٺ علي جان دهلوي جي وساطت سان موڪليا آهن گويا هندستان هن سال حجاز مقدس لاءِ بالڪل تنگ وقت ۾ ٣٦ هزار روپيه نذر ڏنا آهن.

هن سال جو حج حقيقي معنائن ۾ حج ٿيندو - فريضه حج جو اصل مقصد مناسڪ حج سان گڏ آهي اتحاد عالم اسلام، اهو هن سال ئي پورو ٿيندو نظر اچي ٿو - هندستان مان وڏا وڏا سياست دان ۽ اهل حل و عقد جا ويا آهن ۽ سلطان ابن سعود کان سواءِ شيخ سنوسي ۽ يمن جا علماءَ وغيره اتي اڳيئي موجود آهن، اهي اهل تدبر عالم اسلام جي اتحاد ۽ اصلاح لاءِ ضرور پاڻ ۾ گڏ گوٺ ڪندا ۽ جزيرة العرب جي آزادي واري سوال کي ڪنهن نقطي تي پهچائيندا -

اسانجي آرزو آهي ته هو حج جي فرض ادا ڪرڻ کان پوءِ مدينه منوره جي زيارت کان به مشرف ٿي اچن. سلطان ابن سعود ۽ خلافت جي ڪم ڪندڙن بابت جيڪي مخلوق پرست ماڻهو غلط فهميون پکيڙي رهيا آهن انهن سمورين تان پڙدو کڄي وڃي ۽ الله تعاليٰ باطل پرستن کي پنهنجي سخت موجب خذلان ۽ خسران نصيب ڪري -

آميـــن -

سنڌي ۾ ترجمه تحريڪ

”توحيد“ اوهان جي سامهون آهي، اوهان پنهنجي دل تي هٿ رکي انصاف ڪريو ته ساري سنڌ ۾ توحيد ئي اڪيلو رسالو آهي جو آرين جي ناجائز ڪميڻن حملن جي پوري طاقت سان مدافعت ڪري رهيو آهي، اوهان کي خبر هوندي الائي نه؟ ته ميرپور خاص گزيٽ کان سواءِ سکر مان هڪ هفتيوار آرين جي اخبار نڪري رهي آهي جنهن ۾ حضرت سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم تي نهايت ڪميڻا حملا ڪرڻ ۾ اچن ٿا انهن جي مقابلي ڪري مذهبي رنگ ۾ جواب ڏيڻ وارو فقط هڪ هي ئي رسالو آهي. مگر افسوس جو توحيد تي هن وقت الوحيد پريس جا قريبا ٻه سو روپيا قرض چڙهي ويو آهي ۽ هڪ سو روپيه ماهوار پريس جو خرچ آهي جنهنڪري ”توحيد“ پوريطرح پنهنجي فرض ادائي کان عاجز نظر اچي ٿي. توهان کي خبر آهي ته سنڌ جي مسلمانن ۾ اسلام ۽ حضور رسول الله صلي الله عليه وسلم جو عشق ۽ محبت حد درجي کي پهتل آهي تنهنڪري هنن جو فرض آهي ته رسالو توحيد خادم اسلام جي امداد لاءِ هٿ ڊگهو ڪري پنهنجي اسلامي زندگي جو زنده ثبوت ڏين، توحيد جي امداد اوهان هن ريت ڪري سگهو ٿا ته هر هڪ خريدار نوان خريدار پيدا ڪرڻ سان گڏ پنهنجي گذريل سال جو چندو ادا ڪندو رهي. سنڌ جي ناظرين ۽ همدردان توحيد جي خدمت ۾ التماس آهي ته جڏهن توحيد جي ميعاد ختم ٿيڻ وقت سندن خدمت ۾ وي پي ٿي اچي ته احسان فرمائي توحيد جي وي پي ڇڏائي هن محض اسلامي خدمت ۾ اسانجي حوصله افزائي فرمائين.

Printed by Kazi Abdur Rehman Mohamed Siddik B.A. at the Al Wahid Printing Press 420 McLeod Road, Karachi.

AND

Published by Moulvi Din Mohamed Gul Mohamed Wafai at the office of the Jamiat-ul-Ulema-e-Sind, McLeod Road, Karachi.

هن سال جو حج

الحمد لله جو مولانا شوڪت علي صاحب جي اڻ ٿڪ ڪوشش سان نيٺ هن سال حج جو دروازو کلي ويو ۽ مختلف صوبن جي خلافت ڪميٽين جا نمايندا حج تي روانا ٿي ويا آهن. مرڪزي خلافت ڪميٽي ٣ هزار روپيا ۽ سنڌ خلافت ڪميٽي ٻه هزار روپيا مڪه معظمه جي نادار مسلمانن جي امداد لاءِ موڪليا آهن جن کي خلافت ڪميٽي جا نمايندا يعني اسانجا پنهنجا ماڻهو تقسيم ڪندا، ازان سواءِ دهلي جي اهل حديث جماعت ٽيه هزار روپيا پنهنجي هم مذهب دولتمند قوم مان گڏ ڪري پنهنجي ماڻهن هٿان موڪليا آهن ۽ پنجاب جي اهل حديث ٻه هڪ هزار روپيه مولوي ثناءِ الله صاحب جي معرفت سيٺ علي جان دهلوي جي وساطت سان موڪليا آهن گويا هندستان هن سال حجاز مقدس لاءِ بالڪل تنگ وقت ۾ ٣٦ هزار روپيه نذر ڏنا آهن.

هن سال جو حج حقيقي معنائن ۾ حج ٿيندو - فريضه حج جو اصل مقصد مناسڪ حج سان گڏ آهي اتحاد عالم اسلام. اهو هن سال ئي پورو ٿيندو نظر اچي ٿو - هندستان مان وڏا وڏا سياست دان ۽ اهل حل و عقد جا ويا آهن ۽ سلطان ابن سعود کان سواءِ شيخ سنوسي ۽ يمن جا علماء وغيره اتي اڳيئي موجود آهن، اهي اهل تدبر عالم اسلام جي اتحاد ۽ اصلاح لاءِ ضرور پاڻ ۾ گڏ گوٺ ڪندا ۽ جزيرة العرب جي آزادي واري سوال کي ڪنهن نقطه تي پهارينداـ

اسانجي آرزو آهي ته هو حج جي فرض ادا ڪرڻ کان پوءِ مدينه منوره جي زيارت کان به مشرف ٿي اچن. سلطان ابن سعود ۽ خلافت جي ڪم ڪندڙن بابت جيڪي مخلوق پرست ماڻهو غلط فهميون پکيڙي رهيا آهن انهن سمورين تان پڙدو کڄي وڃي ۽ الله تعالائي باطل پرستن کي پنهنجي سنت موجب خذلان ۽ خسران نصيب ڪري -

آ ـــ مـــيـــن -

هيڏي ۾ توجه ڪريو

”توحيد“ اوهانجي ساٿڻ آهي، اوهان پنهنجي دل تي هٿ رکي انصاف ڪريو ته ساري سنڌ ۾ توحيد ئي اڪيلو رسالو آهي جو آرين جي ناجائز ۽ ڪميڻن حملن جي پوري طاقت سان مدافعت ڪري رهيو آهي، اوهان کي خبر هوندي الائي نه؟ ته ميرپور خاص گزيٽ کان سواءِ سکر مان هڪ ٻيو هفتيوار آرين جي اخبار نڪري رهي آهي جنهن ۾ حضرت سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم تي نهايت ڪمينا حملا ڪرڻ ۾ اچن ٿا انهن جي مقابلي لاءِ مذهبي رنگ ۾ جواب ڏيڻ وارو فقط هڪ هي ئي رسالو آهي. مگر افسوس جو توحيد تي هن وقت الوحيد پريس جا قريباً ٽي سو روپيا قرض چڙهي ويو آهي ۽ هڪ سو روپيه ماهوار پريس جو خرچ آهي جنهنڪري ”توحيد“ پوريطرح پنهنجي فرض ادائي کان عاجز نظر اچي ٿي - مون کي خبر آهي ته سنڌ جي مسلمانن ۾ اسلام ۽ حضور رسول الله صلي الله عليه وسلم جو عشق ۽ محبت حد درجي کي پهتل آهي تنهنڪري هنن جو فرض آهي ته رسالي توحيد خادم اسلام جي امداد لاءِ هٿ ڏگهو ڪري پنهنجي اسلامي زندگي جو زنده ثبوت ڏين، توحيد جي امداد اوهان هن ريت ڪري سگهو ٿا ته هر هڪ خريدار نوان خريدار پيدا ڪرڻ سان گڏ پنهنجي گذريل سال جو چنده ادا ڪندو رهي - اسانجو ناظرين ۽ همدردان توحيد جي خدمت ۾ التماس آهي ته جڏهن توحيد جي ميعاد ختم ٿيڻ وقت سندن خدمت ۾ وي پي ٿي اچي ته احسان فرمائي توحيد جي وي پي ڇڏائي هن محض اسلامي خدمت ۾ اسانجي حوصله افزائي فرمائين.

Printed by Kazi Abdur Rehman Mohamed Sidik. B A. at the Al-Wahid Printing Press 429, McLeod Road, Karachi.

AND

Published by Moulvi Din Mohamed Gul Mohamed Wafai, at the office of the Jamiat-ul-Ulema-e-Sind, McLeod Road, Karachi.